

**INSTITUTIONEN FÖR
KULTURVETENSKAPER**

“TOALETTKLOTTERGUDARNA BOR PÅ LÅNGEN”

Toalettklottrets betydelse för identitet och atmosfär
på Andra Långgatan i Göteborg

Hanna Grönberg & Malin von Schoting

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	KP1125 Kandidatuppsats i kulturvetenskap
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT 2020
Handledare:	Eva Knuts
Examinator:	Anders Westerström

[Skriv text]

(Pubtoalett, Andra Långgatan, 18 feb 2020)

ABSTRACT

Titel: "Toalettklottergudarna bor på Lången" - Toalettklottrets betydelse för identitet och atmosfär på Andra Långgatan i Göteborg

Författare: Hanna Grönberg & Malin von Schoting

Termin och år: VT 2020

Institution: Kulturvetenskap

Handledare: Eva Knuts

Examinator: Anders Westerström

Nyckelord: graffiti, identity, latrinalia, public toilet, urban studies

Cities are made out of complex networks of individuals, cultural phenomena, places and contesting discourses. This essay aims to nuance one of these cultural phenomena; toilet graffiti and try to determine which function(-s) toilet graffiti plays on the contemporary urban stage. Understood in a globalized world, cities are competing and "city branding" is growing more and more important in the race to attract the right kind of consumer to the city. In this context, toilet graffiti is viewed as a marker of decay and crime as well as authenticity and "coolness" and in between those two standpoints, we find peoples' urge to express themselves and their opinions.

Keywords: graffiti, identity, latrinalia, public toilet, urban studies

Tack till medverkande

Vi vill rikta ett stort tack till alla informanter som gjort denna studie möjlig. Tack till alla pubägare och bartenders för att ni tog er tid att prata med oss samt lät oss fotografera era toaletter. Tack även till alla som svarade på vår frågelista med uttömmande och roliga svar. Sist men inte minst tack alla toalettklottrare, utan er hade denna studie inte kunnat genomföras.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	6
“Nu kan jag inte hålla mig längre”	6
Den offentliga toaletten har väl ändå inget kulturellt värde?	7
Syfte och frågeställningar	8
Avgränsningar	8
Etiska hänsynstaganden	9
Kontext och tidigare forskning	10
Klotter genom lingvistikerns och etnologens ögon	11
Centrala begrepp	12
Graffiti, klotter, gatukonst mm - vilse i begreppsdjungeln	12
Toalett-klotter = latrinalia	13
Offentlig toalett	13
Andra Långgatan	14
Teoretiska utgångspunkter	15
Klotter och graffiti ur olika perspektiv	15
Klotter genom historien	15
Klotter och graffiti i lagens mening	15
Graffiti och gatukonstens resa ur ett Göteborgsperspektiv	16
Göteborgs arbete mot en “trivsamt stad”	18
Den offentliga toaletten och smuts	19
Den offentliga toaletten - “a crack in surveillance”	19
Smuts och renhet i samhället	22
Kroppslig smuts och själsligt bajs	23
Urban studies - städer, identitet och entreprenörsurbanism	24
Långgatorna som ett mellanrum i staden	24
Urban identitet	26
Staden som en scen	27

[Skriv text]

Att tänka om staden - staden som varumärke	28
Visuell renhållning - nolltolerans som en del av entreprenörsurbanismen i Göteborg	29
Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna	31
Metod - en kulturanalytisk verktygslåda	33
Situerad kunskap och relativistiska vetenskaper	33
Narrativ i staden - vår relation till det offentliga rummet	34
Kulturanalys	35
Frågelista	36
Intervjuer	37
Observationer	38
Analys och diskussion	39
Att analysera det som inte vill analyseras	39
Klotter vs. graffiti - "det beror på klottret"	39
Kriminell åverkan på allmän plats?	42
Bland tags, latrinalia och klibbor - kommunikation och dasspoesi	45
Smuts	47
"Vissa ställen" - platser där det förekommer klotter	50
Identitetsmarkörer och att sälja känsla	53
"Toalettklottergudarna bor på Lången" - avslutande reflektioner	57
Vidare forskning	59
Källor	61
Tryckta källor	61
Otryckta källor	63
Personlig kommunikation	65
Bilaga	66
Frågelista utskickad på Facebook	66
Frågor vid intervjuer av medarbetare på pubar, Andra Långgatan	66

[Skriv text]

Inledning

“Nu kan jag inte hålla mig längre”

När jag sitter och lättar på trycket inne på den minst sagt överdrivet nedklottrade toaletten inne på *Dansken* på Andra Långgatan i Göteborg, så kommer jag på mig själv med att sitta och riktigt trivas. Det är något med klottret, alla klibbor (klistermärken) och diverse utsmyckningar som pryder toalettens många ytor som får mig att känna att nu, nu befinner jag mig på en “cool” plats. I en diskussion med min vän som har samma inställning som jag, undrar vi varför vi dras mot ställen där klotter är mer förekommande. Ord som “accepterande”, “spännande”, “avslappnad” och “fri” dyker upp i samtalet och jag inser att vi har stora likheter med de där 20-någoting-hipster-killarna som sitter och hinkar bärs på Andra Lång för den “genuina stämningens” skull. På Andra Långgatan kan man uppleva det “riktiga” och “ruffiga” Göteborg; kvarteret är fullt av gamla porrklubbar, billig bärs, rock n’ roll och någonstans i bakgrunden minns vi de hamnarbetare som en gång huserade här. Kvarteret har faktiskt i skrivande stund just klassats som en av Europas coolaste områden av journalisten Lee Roden som skriver för anrika tidskriften *The Guardian*.¹ I sökandet efter den autentiska “bärs-upplevelsen” bland sjömän, prostituerade och konstnärer, så har många sett ett kommersiellt värde. Tredje Långgatan har de senaste åren vuxit fram som ett lite “dyrare” och “finare” (?) alternativ till Andra Lång - här återfinns surdegspizza och microbrewery-öl istället för en dagens och en stor stark. Dock har Andra Lång systematiskt genomgått en gentrifieringsprocess som ännu inte verkar avstanna och en dagens och stor stark blir något mer än just mat och öl. Dessa blir symboler som signalerar om att här kan du köpa dig en bit “äkta” ruff, en chans att få uppleva en glimt av det sjaskiga men coola Göteborg. I takt med att området förändras och ökar i popularitet så riskerar priserna för den där billiga bärsen att öka.²

---

¹ Roden, Lee. 10 of the coolest neighbourhoods in Europe, *The Guardian*, 2020-02-08 <https://www.theguardian.com/travel/2020/feb/08/10-of-the-coolest-neighbourhoods-in-europe-paris-berlin-rome?fbclid=IwAR0ExA4PEYQ-zofhoWFt7tecIsz3v3DIIA87IjR6yEKWRV3aHJrKfUDVSec> (Hämtad 2020-02-18).

² Egefur, Christian. Järntorget befinner sig i ett vägskal och det är oklart vem som kör, *ETC*, 2020-02-14 <https://goteborg.etc.se/inrikes/jarntorget-befinner-sig-i-ett-vagskal-och-det-ar-oklart-vem-som-kor> (Hämtad 2020-03-27).

[Skriv text]

Vi började den här texten sittandes inne på toaletten på *Dansken* och där skall vi avsluta den. Som grottmålningar tornar tags, dasspoesi och allmänt oläsbara kommentarer omkring mig och jag funderar på vad dessa “grottmålningar” kan säga om Andra Långs samtida “jag” och vilken funktion toalettklottret fyller för detta “jag”. Så låt oss ännu en stund stanna inne på toaletten på *Dansken*, låta blicken glida över den kavalkad av klotter som pryder det lilla utrymmets väggar, dörr och tak och fundera vidare.

Den offentliga toaletten har väl ändå inget kulturellt värde?

Jo, i allra högsta grad finns det något viktigt att finna i det samhälleliga limbo av privat och offentligt som präglar den offentliga toaletten. Vi, författarna till denna uppsats, har som så många andra göteborgare i vår ålder vistats mycket på pubarna på Andra Långgatan i Göteborg. Mången gång har vi båda suttit på olika toaletter och skådat klottret som ibland fyller hela väggar, tagit del av små dikter, fasat över häcklingar och begrundat meningar av olika djup. Vi, och många med oss, har säkerligen tagit fram mobilkameran inne på en toalett med extra uppseendeväckande klotter eller kanske till och med dragit fram pennan och strukit den över toalettväggens canvas.

För vissa symboliserar klotter kanske förfall, kriminalitet eller rent av orenhet, i alla fall något som inte hör det “ordnade” samhället till. För andra är det konst, en uttrycksform eller bara något som snabbt seglar förbi i ögonvrån på vår väg genom staden. Något som vi efter tre år inom kulturvetenskapsstudier har kommit att förstå, är att kultur gör sig påmind där man minst anar det. Likväl som kulturen, detta mytomspunna begrepp, svävar genom konsthallens belamrade och högt ansedda väggar, ser vi kulturen verka inom den offentliga toalettens fyra väggar. Denna skärningspunkt med multipla dimensioner av kulturella uttryck passar oss som studenter perfekt. Detta då en av oss framförallt intresserar sig för det urbana rummet och hur staden som offentlig miljö skapas med människorna i den, medan den andre är fascinerad över bildskapande, kreativa uttryck och vad detta ger människor. Det är där vi börjar vår resa i toalettklottret och dess skådeplats den offentliga toalettens funktion, möjlighet och

[Skriv text]

identitetsskapande egenskaper. Likt genom ett kalejdoskop skådar vi chansen att analysera en konkret företeelse i staden, toalettklotter, ur många olika perspektiv. Vi kommer bland annat att röra oss genom uppkomsten och utvecklingen av graffiti och klotter, den offentliga toaletten som ett specifikt rum med tillhörande egenskaper samt stadsrummets saluförande och identitetsskapande, för att tillsist knyta ihop allt med toalettklottrets gravitationskraft.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur toalettklotter på semi-offentliga toaletter, mer specifikt ett urval av de som finns på barerna på Andra Långgatan i Göteborg, bidrar till platsens identitet och avtryck på den urbana arenan. Därmed lyder våra frågeställningar som följer:

- Vilken funktion fyller klottret på pubtoaletterna för platsens identitet och atmosfär?
- Vilka meningar kan vi utröna utifrån människors uppfattning(-ar) om klotter?

Avgränsningar

Mycket av den tidigare forskning som finns om latrinalia³ (det akademiska ordet för toalettklotter) handlar om just *vad* som skrivs på toalettväggar och hur det skapar en kommunikation mellan människor utan fysiska möten. En avgränsning vi har valt att göra, just för att vi upplever att det saknas forskning på området, är just vilken betydelse som klottret har och vilken atmosfär det skapar. Vi ser toalettklottret som ett specifikt kulturellt fenomen och som en del av ett större nätverk av representation, identitet och specificitet i den urbana kakafonin. Fokus kommer alltså inte att ligga på klottret (eller klottraren) i sig, utan hur det i sin tur påverkar sin miljö, d.v.s. toaletten och framförallt puben som den tillhör.

För att kunna dra paralleller pubarna emellan och området de befinner sig i, har vi valt att utgå

---

³ Dundes, Alan. *Here I Sit - A Study of American Latrinalia*. Kroeber Anthropological Society Papers 34 (1966): 91.

[Skriv text]

från ett avgränsat geografiskt område, nämligen Andra Långgatan i Göteborg. Dels vet vi, efter att själva ha vistats där, att det är mycket populärt att klottra på toaletterna på just dessa pubar, vilket givetvis är en förutsättning för hela undersökningen. Vidare tror vi att det med områdets specifika karaktär och historia, finns intressanta paralleller att dra angående skapandet av urbana rum och dess atmosfär. Även om Andra Långgatan, i alla fall enligt Göteborgs stad, verkar ha ganska ett ungt klientel⁴, finns här olika sorters pubar med skilda kundkretsar. Just skillnaden på dessa och hur de på olika sätt hanterar klotter, kommer även det att skapa en dynamik i undersökningen. En viss avgränsning har också indirekt gjorts åt oss, då trots att vi försökte nå ut till alla pubar på Andra Långgatan, endast fick svar från ett antal (mer om detta under metod senare i texten).

Etiska hänsynstaganden

Vid insamlandet av material till denna uppsats har vi utgått från vetenskapsrådets codex vad gäller etiska förhållningssätt. I och med att vi både har intervjuat barägare/bartenders samt samlat in svar via ett frågeformulär, är det av högsta vikt att vi förhåller och till våra informanter och material på ett korrekt och etiskt riktigt sätt. Vi har därför utgått från individskyddskravet som består av fyra delar, nämligen informations-, samtyckes-, konfidentialitets-, och nyttjandekravet. Genom att informera om syftet med projektet, låtit informanterna vara med frivilligt, anonymisera namn samt se till att materialet inte används till något annat än inom ramen för ändamålet har vi hela tiden haft som avsikt att uppnå alla fyra.⁵

Det program vi använt för att skapa frågelista och samla in material är Google Formulär, detta på grund av användarvänligheten och att det är kostnadsfritt. Enkelheten och tillgängligheten som medföljer Google öppnar dock upp för etisk problematik. I Google Drives användarvillkor står att; "När du överför, skickar in, lagrar, skickar och tar emot innehåll till eller via Google Drive ger du Google en global licens att använda, värslagra, spara, återge,

---

⁴ Göteborg. Järntorget & Långgatorna. <https://www.goteborg.com/jarntorget-och-langgatorna/> (Hämtad 2020-02-27).

⁵ Vetenskapsrådet. Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Hämtad 2020-02-19).

[Skriv text]

ändra, skapa härledda verk (exempelvis översättningar, anpassningar eller modifieringar som vi gör så att ditt innehåll fungerar bättre med våra tjänster), kommunicera, publicera, offentligt framföra, offentligt visa och distribuera innehållet.”⁶ Detta betyder att Google äger och kan använda informationen vi samlar in.

Vi har använt oss av våra privata Facebook-profiler och flöden som plattform för spridning av frågelistan och det har även varit möjligt för vem som helst att skicka länken vidare, detta för att nå ut till så många som möjligt på kort tid. Algoritmerna som styr våra Facebook-flöden så väl som andra som delat länken har format gruppen av informanter, vilket i sin tur påverkar de frågelistesvar vi fått in. Vi är medvetna om att detta färgar vårt material likväl som vår egen position som kulturstudenter och privatpersoner bär med sig tolkningar som påverkar materialet.

Vi har alltså ämnat ta fullständig hänsyn till individskyddskravet men har i efterhand reflekterat kring val av plattformar och där insett att vi omöjligen kan uppfylla dessa krav till fullo då Google och Facebook de facto inte gör det. Dessa företag är vardagsnamn hemma hos många (Facebook har t.ex. 1,62 miljarder användare per dag⁷) och genom att godkänna användarvillkoren ger man som individ också samtycke till plattformarnas villkor för informationsinsamling. Något som vi som individer dessutom också använder i vår vardag, både när det gäller skola och privatliv. I efterhand kan vi som forskare medge att ett tydliggörande angående de villkor som faktiskt gäller för användning av så kallade “gratisjänster” från Google och Facebook hade varit på sin plats och hur data lagras saknas i informationen i frågeformuläret. Samtidigt har vi heller inte hymlat med att det är just Google Formulär och Facebook som använts, då informanterna nåtts via privata Facebook-flöden. I framtida arbeten vill vi undersöka alternativa plattformar för informationsinsamling på internet.

---

⁶ Google. Användarvillkor för Google Drive. 2018. https://www.google.com/intl/sv_ALL/drive/terms-of-service/ (Hämtad 2020-03-25).

⁷ Eklund, Henning. Fina siffror för Facebook - men kritiken hopar sig. *Svenska Dagbladet*. 2019-10-30. <https://www.svd.se/facebook-visar-fina-siffror--men-pressen-okar> (Hämtad 2020-03-26).

[Skriv text]

Kontext och tidigare forskning

Klotter genom lingvistikerns och etnologens ögon

Mycket av den tidigare forskning som finns rörande toalett-klotter handlar just om *vad* som nedtecknats. Ofta används observation som metod, alltså att klottret examineras och fotograferas, för att därefter utläsa något om just det som skrivits eller ritats. Därefter undersöks materialet och forskarna försöker ofta hitta genomlöpande teman för att utröna tongångar. Ett exempel på detta är en artikel av Jocelyn Amevuvor och Greg Hafer med namnet *Communities in the stalls: A study of latrinalia linguistic landscapes* som fokuserar på vad som egentligen vill kommuniceras genom klottret, samt skillnaden i klotter mellan kvinnliga och manliga toaletter på ett amerikanskt universitet.⁸ Just det senare är nästintill oundvikligt att lägga vikt på skrivs det, då just dessa typer av toaletter ofta är uppdelade efter kön. I artikeln framhålls även behållningen av toalettklottret, bland annat att det kan fungera som ett forum för det som inte vågas eller kan sägas rakt ut. Även faktumet att det klottras bakom lyckta dörrar, bortom insynen från andra människor och samhället får stor betydelse, anonymiteten blir därmed tongivande för det som skrivs eller ritas.⁹

Ett annat exempel på forskning som bedrivits på ämnet är den som Michaela Carlberg har gjort om klotter på offentliga toaletter i Stockholm under tidigt 1900-tal. Det var populärt att klottra på offentliga toaletter under denna tidsepok, detta troligen tack vare anonymiteten och faktumet att utrymmet kunde nås av alla. Carlbergs uppsats fokuserar på just homosexuella mäns sexuella eskapader samt möten och hur klottret på toaletterna underlättade detta. Vidare liknar Carlberg klottret på toalettväggarna vid forum på Internet, där kontakt kan skapas trots anonymitet. Även om toaletternas väggar mest verkade som sexuell frizon, fanns det även de som högljutt protesterade mot dessa händelser. De anonyma smädelser som klottrades helt utan tydliga bakgrundsmotiv, kan liknas vid dagens ”trollande” på internet, där de skyldiga inte ger sig tillkänna. I och med anonymiteten som klottret ger, då det utförs bakom toalettens

---

⁸ Amevuvor, Jocelyn and Hafer, Greg. Communities in the stalls: A study of latrinalia linguistic landscapes, *Critical Inquiry in Language Studies*. 16:2, 2019. 90-106, DOI: 10.1080/15427587.2018.1446141.

⁹ Ibid.

[Skriv text]

lyckta dörr, behöver vederbörande heller inte stå för några konsekvenser som detta medför.¹⁰

Efter att ha scannat igenom en del av den forskning som finns om ämnet, kan vi alltså säga att det i merparten av fallen finns en tyngdpunkt på vad som just har *skrivits* eller *ritats* på toalettväggarna, främst utförd av lingvistikere och etnologer. Vi kommer alltså däremot att ta ett steg tillbaka, sätta på oss kulturanalysglasögonen och låta det klottrade ge en betydelse i ett större sammanhang, med det fyller vi i en lucka som vi tycker oss se i forskningsfältet.

Centrala begrepp

Nedan görs några nedslag i ett antal begrepp som är av stor betydelse för uppsatsen, detta för att underlätta för läsaren samt ge en bra grund och förståelse för den fortsatta läsningen.

Graffiti, klotter, gatukonst mm - vilse i begreppsjungeln

Det slängs friskt med bland annat uttrycken klotter och graffiti när det handlar om spraymålning, tags (en graffitimålarens namn eller alias som i mångt och mycket skapar målarens identitet och är en central del i graffitikulturen)¹¹ och annat uppförande av färg eller text på olika ytor. Spraykonst, gatukonst och aerosol art är bland många andra även dessa uttryck inom sammanhanget. Enligt Brottsförebyggande rådet finns det en distinkt skillnad mellan just klotter och graffiti, och det är helt enkelt att den förstnämnda är den olagliga formen medan den andra är den lagliga dito.¹² Detta är dock bara en (1) aktörs syn på frågan och huruvida alla skilda utövare, kritiker eller betraktare skulle hålla med om den distinktionen låter vi vara osagt. Senare i texten kommer just uppfattningen av uttrycken graffiti och klotter diskuteras. I denna text kommer vi främst att behandla fenomenet klotter och med det avser vi en inskription, bild, färg eller liknande som (oftast olovligen) tillförts en vägg eller annan yta. Vi har utan vidare framgång sökt ett fullgott engelskspråkigt ord för klotter, men har in de flesta källor hittat endast "toilet graffiti", vilket kan skapa förvirring

---

¹⁰ Carlberg, Michaela. *Toalett-klotter på offentliga toaletter i Stockholm 1906-1932* (Kandidatuppsats) Stockholms universitet. 2018.

¹¹ Young, Alison. *Street Art World*. London: Reaktion Books, 2016. s. 195.

¹² Brottsförebyggande rådet. Klotter/skadegörelse. 2019.

<https://www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/klotter-skadegorelse.html> (Hämtad 2020-02-20).

[Skriv text]

med tanke på den tidigare nämnda definitionen från BRÅ¹³. Vidare kommer bland andra uttrycken graffiti och gatukonst också att användas i enhet med hur de används i de källor vi har tagit del av. Det framkommer senare i texten att det verkar finnas olika uppfattningar om begreppen och de skapar olika konnotationer trots att de ändå kategoriseras tillsammans. Just tags för tankarna till en pubtoalett medan streetart förknippas mer med konsthallar och när graffiti nämns tänker kanske någon på en spraymålade spårvagn. Distinktionen är inte alltid så tydlig som exemplet innan påvisar, men vi vill ändå att läsaren har denna åtskillnad i åtanke vid fortsatt läsning av denna uppsats, trots att vi inte gör någon ansats till att komma med någon exakt definition av begreppen.

Toalettklotter = latrinalia

I denna uppsats kommer vi ibland att referera till toalettklotter som latrinalia. Alan Dundes begrepp syftar på klotter som specifikt återfinns på toaletter. Han myntade begreppet i sin artikel *Here I sit - a study of American Latrinalia*, publicerad år 1966, när han tyckte att det inte fanns någon bra term för just detta specifika uttryck. Dundes menade att graffiti föreföll på tok för brett och ansåg att det i folkmun sagda "shithouse poetry" åsyftade fel, då långt ifrån allt toalettklotter skrevs på vers eller hade en poetisk ton.¹⁴

Offentlig toalett

I denna uppsats figurerar den offentliga toaletten som ett specifikt urbant rum vari latrinalian skapas och även formas av. Den offentliga toaletten kommer att skärskådas som ett särskilt urbant rum och på så sätt skapa en kontext för vårt arbete. När det kommer till vår empiriska undersökning har vi valt att undersöka latrinalia och dess betydelse för "pubtoaletten". Då dessa platser är privatägda rum och reglerade av öppettider, vakt utanför dörren eller andra regler satta av ägaren, så har vi valt att kalla dessa platser för semi-offentliga toaletter eller pubtoaletter. Vi anser dock att den semi-offentliga toaletten är nära besläktad med den helt offentliga och berörs av samma tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter men berörs av dimensioner av inkludering och exkludering som är annorlunda gentemot en offentlig

---

¹³ Brottsförebyggande rådet. Klotter/skadegörelse. 2019.

<https://www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/klotter-skadegorelse.html> (Hämtad 2020-02-20).

¹⁴ Dundes, Alan. *Here I Sit - A Study of American Latrinalia*. Kroeber Anthropological Society Papers 34 (1966): 91.

[Skriv text]

toalett som inte är privatägd. Denna dimension diskuteras i analysen och där vi belyser pubtoalettens särart och betydelse i stadsrummet.

Andra Långgatan

Andra Långgatan spelar en framträdande roll i detta arbete, detta då vi har valt att avskärma viss del av vårt materialinsamlande till pubar/restauranger, samt människor som arbetar där, just därifrån. Området spelar också en viktig roll som en särskild "ö" i det urbana Göteborgslandskapet och har motstått men också påverkats av systematisk gentrifiering och entreprenörsurbanistiska strategier (mer om det senare i texten). Gatan ligger i Linnéområdet i Göteborg och beskrivs tillsammans med de andra Långgatorna (sammanlagt finns det fyra stycken) och Järntorget med orden "Avslappnad stämning, nattliv och kultur" på stadens hemsida.¹⁵ Just på Andra Långgatan är det fullproppat med barer, restauranger med en lite billigare prislapp och mestadels yngre människor. Somliga (utifrån författarnas egna erfarenheter och vad som även syns i det empiriska materialet) kallas gatan för Andra Lång eller Lången och det är begrepp som kommer att förekomma vidare i texten.

---

¹⁵ Göteborg. Järntorget & Långgatorna. <https://www.goteborg.com/jarntorget-och-langgatorna/> (Hämtad 2020-02-27).

Teoretiska utgångspunkter

Klotter och graffiti ur olika perspektiv

Klotter genom historien

Vi kommer att börja vår resa genom detta arbete med att titta närmare på fenomenet klotter. “[...] klotter är något mycket mer än smutsiga ord på en ren vägg.”¹⁶ Författaren Bengt Dagrin skrev redan 1980 en bok tillägnad klotter och graffiti efter att ha fått upp ögonen för fenomenet genom att jobba i Stockholms tunnelbana. Graffito (med sin pluralform graffiti) betyder ristning på italienska. Enligt Dagrin är också graffiti det internationellt gångbara ordet för just klotter. Graffiti kan sägas vara lika gammal som skriften i sig, det har skrivits och ristats på väggar och andra ytor under alla olika tidsepoker, från Pompejis storhetstid till medeltiden och allt däremellan. Klotter kan ses som ett uttryck eller motstånd till politiska och sociala förhållanden och har en förmåga att öka i länder eller på platser där folk är missnöjda med rådande omständigheter. “Graffitin är motståndare till det bestående och skissar ständigt på lösningar mot en bättre ordning.”¹⁷ Människor har alltid haft en vilja att uttrycka sig, och genom klotter skapas det en kravlös och anonym arena att göra det.¹⁸

Klotter och graffiti i lagens mening

I den första paragrafen i Brottsbalkens 12:e kapitel, *Om skadegörelsebrott*, står att: “Den som förstör eller skadar egendom till men för någon annans rätt till den döms för skadegörelse till fängelse i högst två år.” Är brottet ringa kan istället böter utgå.¹⁹ Polisen refererar till denna lag när de fastslår att klotter kan vara en typ av skadegörelse och kan således bestraffas med böter eller fängelse i upp till två år. Klotter är ett av de vanligaste skadegörelsebrotten enligt Polisen och detta kan medföra stora kostnader för privatpersoner såväl som för samhället. Klotter klassas som ett mängdbrott, d.v.s. något som utförs i stor skala och därmed drabbar många. Vidare beskriver Polisen att många upplever områden med mycket klotter och

---

¹⁶ Dagrin, Bengt G. *Världen är skiti! Leve graffiti!* Stockholm: Författares Bokmaskin, 1980. s. 7.

¹⁷ *Ibid.* s. 8.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ SFS 1962:700. *Brottsbalk.*

[Skriv text]

skadegörelse som särskilt otrygga.²⁰ För att komma åt denna typ av brott och underlätta utredningarna, finns på många håll register över tags, (alltså specifika signaturer eller återkommande motiv för en klottrare), för att Polisen ska kunna jämföra skadegörelsebrotten med varandra. De jobbar också mycket med dokumentation och vittnesuppgifter.²¹ Polisen har också en specifik sida där det står om förebyggande åtgärder som kan vidtas gentemot skadegörelse och klotter. Där står bland annat att läsa att ju mer klotter det redan är, desto större är benägenheten att det också fortsätter tillkomma. De trycker alltså på det viktiga med att ta bort skadegörelsen så fort som möjligt för att förebygga tillkomsten av mer. Vidare finns det speciell färg som gör att sanering kan utföras enklare. På sidan finns också en tipsruta till föräldrar om hur de kan upptäcka om just deras barn klottar. De uppmanas bland annat vara uppmärksamma på om deras barn har färgstänk på kläder och/eller har bilder på graffiti eller klotter i sina mobiler.²²

Graffiti och gatukonstens resa ur ett Göteborgsperspektiv

Genom två utmärkande filmer, *Style wars* och *Wildstyle*, gjorde graffiti sitt inträde i Sverige på bred front runt 80-talet. Snabbt ansågs det vara vanprydande för miljön och kostsamt för samhället.²³ Graffiti har även i Göteborg länge varit en het fråga, det manifesteras inte minst i en artikel från 2009 i Göteborgs-Posten med det explosiva namnet "Kriget om stadens väggar".²⁴ Den lagliga graffiti väggen Draken vid Röda Sten Konsthall invigdes dock redan 2004²⁵, men inte utan högljudda protester från Polisens håll. Det sades att en laglig vägg kommer öka klottrandet i områden runt om och ge kraft åt skadegörelsen. Men somliga i staden stod upp för graffiti och det skapades ett projekt för att samordna unga med detta

---

²⁰ Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - lagar och fakta. 2019.

<https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

²¹ Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - polisens arbete. 2019.

<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

²² Polismyndigheten. Skadegörelse eller klotter - förebygg. 2019.

<https://polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/skadegorelse-eller-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

²³ Niklasson, Olle. Gatukonstens U-sväng - Från kriminaliserat klotter till muralkonst i entreprenörsurbanismens tjänst. *Ord & Bild*. Nr 4 - 18. 2019-09-07.

²⁴ Grahn-Hinnfors, Gunilla. Kriget om stadens väggar. *Göteborgs-Posten*. 2009-05-08.

<https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/kriget-om-stadens-v%C3%A4ggar-1.1063937> (Hämtad 2020-02-18).

²⁵ Röda Sten Konsthall. Draken. <https://www.rodasten.com/index.php/sv/om/draken> (Hämtad 2020-02-19).

[Skriv text]

intresse, kallat Ung kultur 116.²⁶ Det fanns en idé som gick ut på att om man lyckades arbeta bort en del av tabu kring ämnet, skulle också en del av den laglösa och effektsökande charmen gå förlorad.²⁷

Långt senare, år 2015, gjorde Kulturförvaltningen en satsning genom projektet Urban konst, som skulle jobba för att fler skulle få möjlighet att i det offentliga rummet ta del av och även skapa konst.²⁸ Verksamheten har bland annat varit med och organiserat den stora gatukonstfestivalen Artscape16, där alla stadsdelar i Göteborg pryts med stora muralmålningar (konstnärlig bild uppförd på en fast vägg²⁹) av både internationella och lokala konstnärer.³⁰ Numera är verksamheten Urban konst innefattad i Göteborgs Konsthalls verksamhet³¹, något som verkligen befäster att graffiti/streetart (än en gång är vi vilse i den begreppsjungel som diskuterades i avsnittet ovan) har gjort en resa in till "finrummets" konst. Även om den urbana konsten har tagit en vändning, från att ses på med nolltoleransens ögon till att erkännas som ett konstnärligt och kulturellt uttryck³², finns det de som säger att utvecklingen kan vara illavarslande då den istället fyller gentrifierings- och marknadsföringssyften. Har det blivit så, att uttrycksformen endast får finnas som ett häftigt inslag i Göteborgs stadsmiljö på de styrandes villkor, eller har den fått det erkännande den förtjänar?³³ Faktumet att graffiti på Röda Sten Konsthall målades över, med påtryckningar från Göteborg & co, för att ge ett städat intryck inför en stor segeltävling år 2006 visar på det tidigare. Idag har företaget dock många bilder på just gatukonst på sin hemsida.³⁴ Oavsett så

---

²⁶ Pilback, Stella. Graffiti i Göteborgs stad. Från varböld till konstens rum. Kultwatch. 2019.

<https://kultwatch.se/2019/11/29/graffiti-i-goteborgs-stad-fran-varbold-till-reklamobjekt/> (Hämtad 2020-02-19).

²⁷ Niklasson, Olle. Gatukonstens U-sväng - Från kriminaliserat klotter till muralkonst i entreprenörsurbanismens tjänst. *Ord & Bild*. Nr 4 - 18. 2019-09-07.

²⁸ Pilback, Stella. Graffiti i Göteborgs stad. Från varböld till konstens rum. Kultwatch. 2019.

<https://kultwatch.se/2019/11/29/graffiti-i-goteborgs-stad-fran-varbold-till-reklamobjekt/> (Hämtad 2020-02-19).

²⁹ Sandström, Sven. Muralmålning. *Nationalencyklopedin*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/muralmålning> (Hämtad 2020-03-26).

³⁰ Göteborg. Artscape. <https://www.goteborg.com/artscape/> (Hämtad 2020-02-19).

³¹ Göteborgs Konsthall. Urban konst. <https://konsthallen.goteborg.se/om-goteborgs-konsthall/urban-konst/> (Hämtad 2020-02-19).

³² Ibid.

³³ Pilback, Stella. Graffiti i Göteborgs stad. Från varböld till konstens rum. Kultwatch. 2019.

<https://kultwatch.se/2019/11/29/graffiti-i-goteborgs-stad-fran-varbold-till-reklamobjekt/> (Hämtad 2020-02-19).

³⁴ Niklasson, Olle. Gatukonstens U-sväng - Från kriminaliserat klotter till muralkonst i entreprenörsurbanismens tjänst. *Ord & Bild*. Nr 4 - 18. 2019-09-07.

[Skriv text]

syns urban konst/graffiti/streetart på många fler ställen i staden än för två decennier sedan.³⁵

Göteborgs arbete mot en “trivsamt stad”

Göteborgs stad utarbetade år 2007 en policy som innefattar stadens ställning gentemot klotter, denna benämns *Policy för arbete för en trivsamt stad - fri från klotter och annan skadegörelse*. Den framhåller att staden ska vara välskött, trivsamt och trygg och därmed fri från klotter och annan skadegörelse. I policyn står att barn och ungdomar ska ges möjligheter till att utveckla sin kreativitet på ett produktivt sätt som gagnar både samhället och den enskilde individen. Sanering ska ske snabbt och möjliggörs av att det ska vara lätt att anmäla klotter. Därtill är det viktigt att använda sig av den kunskap som finns om förebyggande av skadegörelse. Vad gäller att upplåta lagliga ytor till graffiti och klotter står det att högsta försiktighet ska tas eftersom: “Det finns stor risk att fria väggar för utsmyckning blir kontraproduktiva genom spridningseffekt till omgivande områden med olagliga målningar.”³⁶ En markant skillnad mellan denna policy och den som gällde innan, är att den nya arbetades fram och godkändes av fler kommunala aktörer (bland andra Kulturförvaltningen, Göteborgs spårvägar, Trafikkontoret). Det lades alltså stor vikt vid att många röster skulle göras hörda. Men med fler röster kan det också komma att bli många meningsskiljaktigheter. Kulturförvaltningen ville inte utesluta möjligheten för lagliga graffiti väggar, medan detta var något som Trafikkontoret och Polisen förespråkade. Därav skrivelsen att försiktighet skall vidtas när det kommer till frågan.³⁷ Vidare kan sägas att det finns en skillnad i språket och de uttryck som används när det pratas om klotter. Fokus numera ligger snarare på vad Göteborgs stad vill uppnå - en ren och trivsamt stad - snarare än att fokusera på att klotter är problemet. Därav har dokumentet fått namnet *Policy för arbete för en trivsamt stad*, där klotter nämns endast som en bisats. På så sätt har alltså fokus förflyttats och tyngdpunkten ligger mer på den rena och trivsamma staden. Det fanns en förhoppning i att denna förskjutning skulle leda till ett minskat intresse för graffiti och klotter från ungdomarnas sida. I policyn finns heller inget

---

³⁵ Pilback, Stella. Graffiti i Göteborgs stad. Från varböld till konstens rum. Kultwatch. 2019.

<https://kultwatch.se/2019/11/29/graffiti-i-goteborgs-stad-fran-varbold-till-reklamobjekt/> (Hämtad 2020-02-19).

³⁶ Brattefjäll, Ingvar. Policy för arbete för en trivsamt stad - fri från klotter och annan skadegörelse. Göteborgs stad Park och natur. Dnr 0364/01. 2007-02-06.

³⁷ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016. s. 344 + 356.

[Skriv text]

skrivet om nolltolerans, även om många av skrivelserna i dokumentet ändå pekar åt det hållet, då detta ord har kommit att bli negativt betingat och förknippat med närmast en krigföring mellan polis och klotter-utövare (mer om detta står att läsa senare i texten).³⁸

I enlighet med policyn går det att som privatperson göra en felanmälan angående klotter, detta under samma flik som en kan anmäla t.ex. belysning som inte fungerar eller nedskräpning.³⁹ Specifika stadsdelar har även egna sidor på stadens hemsida. På en av dem, närmare bestämt Örgryte/Härlanda stadsdel, står det att läsa att klotter, tillsammans med bland annat skadegörelse, nedskräpning och drog- och alkoholpåverkade personer, skapar en otrygg miljö. Därför har staden tillsammans med Polisen skapat olika insatser för att förebygga och tackla detta. I planen står bland annat att det är viktigt att ge unga utrymmen och aktiviteter där de kan utöva sin kreativitet. Med detta fastställer alltså stadsdelen klotter som något icke önskvärt som sägs bidra till otrygghet. I samma veva erkänner de indirekt klotter som ett kreativt uttryck när de fastställer att specifikt unga måste få möjlighet att få utlopp för detta på annat sätt.⁴⁰

Den offentliga toaletten och smuts

Den offentliga toaletten - "a crack in surveillance"

Nu ska vi rikta blicken mot det specifika rum där latrinalia uppstår, nämligen toaletten. Vi har alla varit där och kommer att gå dit igen, det är en plats som finns till för att vi alla har samma mänskliga behov. Toaletten är en plats som förenar oss vare sig vi vill erkänna det eller inte. Vanligen måste flera av oss besöka toaletten några gånger under dagen för att lätta på trycket,

---

³⁸ Ibid. s. 345.

³⁹ Göteborgs stad. Felanmälan - gator, torg och parker.

https://goteborg.se/wps/portal/kontakta-oss/felanmalan--gator-torg-och-/!ut/p/z1/hY6xDoIwGISfhrX_T6FNcauD_BuIgLmAXA6YWEqCkVJv49OJoovG2y32XO1BOg5qaR28a39upGVZ_VvxyjItSbGOJ-92JYV5wXuaJoIIyqP4Bao3xhyRCAapvRxKul0FCGU_SIGWCc8EoZu95ObWJMKCcvmnmHbm79VXn_bxsIowwhECMtWbQ5GrHCL9VOrt4qD9JmMf6edCVfAEw6EvW/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (Hämtad 2020-02-17).

⁴⁰ Göteborgs stad. Trafik, nedskräpning och klotter. Trygg i Örgryte-Härlanda.

https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/trygg-i-orgryte-harlanda/atgarder-for-okadtrygghet/trafik-nedskrapning-och-klotter!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDOy9TAy9DdxNnA0CjUJc3C0NHQ2d_Yz0wwkpiAJKG-AAjgb6XvpR6Tn5SRCrHPOSjC3S9aOKUtNSi1KL9EqLgMIZJSUFxVaqBqoG5eXleun5-ek5qXrJ-bmqBti0ZOOXl-hHoKrUL8iNqPJDXcEAB0xyh4!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (Hämtad 2020-02-13).

[Skriv text]

pu dra nästan eller kanske bara ta en paus och andas ut. Den moderna människan har av ett antal olika anledningar utöver de uppenbara vant sig vid tillgången till en toalett och det vore inte alltför djärvt att påstå att de flesta av oss ser denna tillgång som en självklarhet. Relationen till toaletten ser olika ut världen över, utöver kulturella variationer så är det i mångt och mycket en fråga om ekonomisk utveckling och välstånd. Den slags toalett vi undersöker och utgår ifrån i detta arbete är en som kan placeras i en västerländsk kontext och det är den offentliga toaletten. Mer specifikt handlar det om toaletter på ett antal pubar på Andra Långgatan i Göteborg. Dessa rum är en del av större verksamheter (såsom pubar, restauranger etc.) men är ändå tillgängliga för besökare, kunder och andra som rör sig i staden och som på något sätt får tillgång till detta utrymme. Som vi nämner ovan så är dessa platser tillgänglighet styrda av ägare, öppettider, åldersgränser och känsla av inkludering/exkludering. Detta gör att pubtoaletten inte kan räknas vara öppen för alla, vi väljer istället att tänka på dessa platser som semi-offentliga. Den semi-offentliga toaletten kommer nedan att benämnas som både just semi-offentlig toalett och pubtoalett men också enbart toalett, detta för att läsaren inte skall bli alltför trött på ordens upprepning. Vi vill dock understryka vikten av kopplingen mellan pubtoaletten (semi-offentlig) och den offentliga toaletten, vi ser att dessa har många gemensamma beröringspunkter och kan förstås i relation till varandra.

Offentlig toalett - kanske inte världens mest entusiastiska ord och associationerna är nog inte dem av skinande toalettstolar i finaste porslin, porlande rent vatten från vackert glänsande kranar och avsaknaden av köer (och helst inga andra besökare) så långt ögat kan nå. Nej, den offentliga toalettens rykte stinker illa bokstavligen talat. Bara kombinationen av att behöva göra något av det vi anser vara det mest privata i ett utrymme delat med främlingar klingar illa, att det dessutom är en fråga om kroppsliga funktioner och personlig hygien som i sig är kopplat till så mycket tabu och skam förbättrar inte situationen.⁴¹ I antologin *Toilet: public restrooms and the politics of sharing* från 2010 behandlas den offentliga toaletten och de känslor och kulturella fenomen denna plats kopplas ihop med. Denna specifika plats i staden är förutom

---

⁴¹ Molotch, Harvey Luskin and Norén, Laura. *Toilet: Public Restrooms and the Politics of Sharing*. NYU Series in Social and Cultural Analysis. New York: New York University Press, 2010. s. 1.

[Skriv text]

sin uppenbara funktion en plats som är privat i det offentliga, den offentliga toaletten möjliggör möten och aktiviteter som ute i det öppna inte skulle vara möjliga, aktiviteter som inte ses eller har setts på med blida ögon av majoritetssamhället. Missbruk, sexuella möten, affärer med kriminella varor, otillåten rökning, lösdriveri, vandalisering och klotter är några av dessa aktiviteter som kopplas till den offentliga toaletten och som allt som oftast anses vara mindre önskvärda.⁴² Toalettens funktion som “a crack in surveillance” - en av samhället oavsiktligt otyglade platser och anledningen till detta förklaras bland annat i avhandlingen *On the Poiesis of Latrinalia* från 2010 som fokuserar på den offentliga toaletten och performativiteten i skapandet av toalett-klotter som även står i fokus för detta arbete.⁴³ För att förstå den offentliga toalettens särskildhet som urbant rum så måste vi först förstå dess historia rörande hanteringen av exkrement i samband med urbanisering. Runt mitten av 1700-talet förändrades diskursen rörande praxis vid exkrementa behov, från att ha varit en socialt accepterad och högst offentlig del av det vardagliga livet (särskilt för de lägre klasserna i samhället) till en privat och undagömd praktik som inte skall synas eller nämnas och absolut inte lukta.⁴⁴ Därefter ansågs defekation som en onaturlig och smutsig akt som dessutom attraherade andra moraliskt tvivelaktiga verksamheter. Den offentliga toaletten kan ses som en direkt konsekvens av upplysningens idéer, separationen av det “kroppsliga, djuriska och motbjudande” ifrån det sinnets förnuftiga, nobla och “rena”. Uppkomsten av offentliga toaletter är delvis en konsekvens av den omfattande urbanisering som skedde i Europa under denna tidsperiod, det blev helt enkelt för mycket skit på gatorna och detta medförde hälsomässiga problem. Men framförallt handlar den offentliga toaletten om kontroll och att så långt som möjligt osynliggöra kroppsliga funktioner. Upplysningen och de borgerliga idéer som den medförde ämnade kontrollera det kroppsliga och genom att kontrollera det kroppsliga i förlängningen också kontrollera det sinnliga.⁴⁵ Denna spända relation till kroppen och dess behov är något vi lever med än idag och kontrollen av kroppen är hårdare än någonsin.

---

⁴² Ibid. s. 8-9.

⁴³ Taylor, Nathan, Coonfield, Gordon, Crable, Bryan and Rose, Heidi. *On the Poiesis of Latrinalia*, 2010, ProQuest Dissertations and Theses.

⁴⁴ Ibid. s. 37.

⁴⁵ Ibid. s. 38-39.

[Skriv text]

Relationen till den offentliga toaletten - fysisk såväl som socialt konstruerad i staden - är alltså en ansträngd sådan. Platsen är till för att gömma undan något, något vi inte vill känna till, som inte får ses, höras eller på annat sätt påminna om varför den finns där. Det är på denna motbjudande plats, där vi ska sköta något av det vi anser vara det mest intima och högst privata, som vi ska dela utrymmet med andra. Vad dessa främlingar har för sig i skydd av toalettbasens lilla hasplås kan vi bara gissa. Den offentliga toaletten är ett utrymme som används för andra aktiviteter än enbart defekation och urinering. Den offentliga toaletten blir alltså fysisk plats men också en mental skådeplats för samhällets önskan att gömma och separera det förnuftiga och rena från det kroppsliga och smutsiga. Det är i det förverkligandet som andra icke-önskvärda beteenden så som sexuella möten, droghandel och graffitti möjliggörs och därmed skapats en plats att utöva dessa skymundan samhällets dömande krafter.⁴⁶ Den offentliga toalettens särart på den urbana arenan kan liknas vid en biotop där den perfekta kombinationen av klimat, solsken, jord och regn ger upphov till en graffitins alldeles särskilda flora.

Smuts och renhet i samhället

Den offentliga toaletten som urban plats är förknippad med orenhet och smuts, adderar vi dessutom en nedklottrad toalettvägg stiger smuts-associationen ytterligare. Alla kulturer har regler för renhet, ritualer för att bli ren från eller undvika smuts. Smutsen kan vara i fysisk form men ofta hör även symboliska föreställningar om smuts och orenhet till dessa diskurser. I *Renhet och fara* skriver kulturanthropologen Mary Douglas om renhetsritualer och föreställningar vi har om renhet och smuts. Det finns inte någon entydig definition på smuts utan den är beroende av den subjektiva individen men är givetvis också kopplat till socialt accepterade regler som individen bör följa för att inte uppfattas som avvikande, farlig eller mentalt sjuk. Smuts är något som kränker ordningen i en kultur och föreställningar om rena platser eller människor är påverkade av rådande maktförhållanden och kontrollutövande.⁴⁷ Platser, beteenden eller människor som kodas som orenade bryter på något sätt mot socialt accepterade normer. Douglas beskriver hur regler för avskiljning, renande och avgränsade

---

⁴⁶ Ibid. s. 41-41.

⁴⁷ Douglas, Mary. *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*, Nya Doxa, Nora, 1997. s. 10-12.

[Skriv text]

ritualer och riter har till huvuduppgift att skapa ordning i en annars oordnad tillvaro.⁴⁸ Vidare skriver Douglas att om vi särskiljer uppfattningen om patogen smuts d.v.s. bakterier, smitta och sjukdom och "annan" smuts så synliggör vi en äldre uppfattning om smuts som olämplig materia. Hon förklarar att detta synsätt väcker två förutsättningar: att det finns ett ordnat system av förhållanden och att det går att kränka eller hota dessa ordnade förhållanden. Ett förenklat exempel på en föreställning om smuts skulle kunna vara ett par skor som ställs i en hall där de inte uppfattas som smutsiga, men skulle vi istället placera skorna på matbordet har situationen förändrats och skorna är smutsiga. Givetvis är relationen till smuts relativ beroende på situation, individ och tidigare erfarenheter, samtidigt som den är placerad i en större övergripande kulturell och social kontext.⁴⁹ Smuts är utifrån detta synsätt något som inte bara är äckligt, smuts kopplas också till avvikande och olämpligt beteende, därmed blir det något som hotar de förhållanden som anses vara socialt accepterade och samhällsuppbärande. Oanständigt beteende och laglöshet bär på symbolisk smuts - olika former av oordning. Denna oordning bär på både destruktiva och konstruktiva egenskaper, men det är mot oordningen som ordning ställs.⁵⁰ Att förstå smuts som en viktig socio-kulturell navigationsmarkör hjälper oss att synliggöra vad som värderas som acceptabelt och önskvärt beteende och framför allt vad som inte är det.

Kroppslig smuts och själsligt bajs

Vad är då egentligen drivkraften till att någon ska ta tag i en penna eller sprayburk och lämna ett avtryck på en toalettvägg? Dundes som myntade begreppet latrinalia vänder sig till psykologin för att finna svar och använder toaletten med dess egenskaper i förklaringen. Han menar att allt som lämnar kroppen i samma sekund blir något smutsigt och oönskat. Någons spott på marken är äckligt, men att kyssa någon (och samtidigt utbyta massor av saliv) anses helt normalt, detta då det ännu inte lämnat kroppen. I och med att hela funktionen med en toalett är att urin och fekalier ska lämna våra kroppar blir alltså hela den sfären smutsigt betingad. I ett hem kan toaletten eller badrummet piffas till med doftkulor och diverse förmildrande attiraljer. Toaletten är till och med en statussymbol i många fall - antalet badrum

---

⁴⁸ Ibid. s. 13.

⁴⁹ Ibid. s. 55-56.

⁵⁰ Ibid. s. 135.

[Skriv text]

i ett hus stoltseras det med! Men så fort det handlar om ett offentligt dito, blir toaletten genast förvisad tillbaka till sitt smutsighetshörn, vi påminns om vad som egentligen försiggår där. Det är alltså i denna miljö, den offentliga toaletten, som vi inspireras till att skriva och rita diverse saker på väggar och tak. Det tabubelagda som försiggår inne på toaletten uppviglar till beteendet att lämna ett märke på någon annans egendom.⁵¹ Dagrin inspireras av denna tankebana och trycker på att uppkomsten av latrinalia är tätt sammankopplad med den smutsigt betingade miljön den uppkommer i och sammanfattar fenomenet på följande vis: “Precis som de vita porslinsföremålen är där för att ta emot vår kroppsliga smuts, ser många av oss de vita väggarna som avstjälningsplats för det själsliga bajset”⁵² Dundes går vidare in i psykologins värld när han på ett freudianskt sätt beskriver att det genom akten att uttömma feces eller urin skapas ett tomrum som kan fyllas genom att skriva latrinalia. Detta har också en fysiologisk funktion, då vistelsen på en toalett blir längre om en ska skriva eller rita och att detta har en positiv inverkan på uttömningen. Ytterligare en förklaring till varför latrinalia uppkommer ges genom viljan hos människan att lämna ett avtryck. Detta sammankopplas med det evolutionära begäret att markera sitt revir genom sina kroppsvätskor. Här blir alltså toaletten som plats direkt sammankopplat till viljan att skriva på väggar och andra ytor.⁵³

Urban studies - städer, identitet och entreprenörsurbanism

Långgatorna som ett mellanrum i staden

För att förstå den (semi-)offentliga toalettens plats i det urbana sammanhanget ska vi nu ta några steg tillbaka och blicka på staden med alla dess särskildheter och funktioner. Vi börjar vår exposé genom staden och dess områden med olika egenskaper genom att betrakta den huvudsakliga platsen för denna studie, området där klottret florerar, nämligen Andra Långgatan. Joakim Forsemalm har forskat på något som han kallar innerstadens mellanrum och tar upp just Långgatorna i Göteborg som ett exempel. Han menar att Långgatorna (Första

---

⁵¹ Dundes, Alan. Here I Sit - A Study of American Latrinalia. *Kroeber Anthropological Society Papers*. Vol. 34, 1966: 91-105.

⁵² Dagrin, Bengt G. *Världen är skiti! Leve graffiti!* Stockholm: Författarens Bokmaskin, 1980. s. 38.

⁵³ Dundes, Alan. Here I Sit - A Study of American Latrinalia. *Kroeber Anthropological Society Papers*. Vol. 34, 1966: 91-105.

[Skriv text]

till och med Fjärde) kännetecknas av “Hamnliv, krogliv och kreativitet.”⁵⁴ och att detta utgör en slags motpol till övriga Göteborg, ett “mellanrum” med plats för det mesta, även det “udda”. Det blandade intrycket uppkommer dels tack vare mixen av olika slags hus; här ryms både gamla fabrikslokaler, stenhus och 1980-talskomplex för att nämna några. Inte minst kännetecknas området av de lokaler som ligger på bottenvåningarna, där huserar barer, små butiker, restauranger och en och annan strippklubb. Även om det finns många bostäder i området, har kvarteret framförallt kommit att förknippas med nöjesliv, överhängande kvällsligt och nattligt sådant. Området runt Järntorget var redan under 1700-talet ett nöjescentrum och det har kommit att förbli så sedan dess på grund av närheten till vattnet och den stora in- och utfarten av fartyg. Hamnen och all verksamhet kopplad till sjöfrakt har nämligen alltid hållit området fullt av nöjeskopplade verksamheter. När hamnverksamheten var som störst i området fanns också en utbredd småskalig näringsverksamhet kopplad till detta, exempelvis båtbyggerier.⁵⁵

Forsemalms forskning vittnar om att både stadsrepresentanter och fastighetsägare mycket väl vet om Långgatornas speciella karaktär och potential. Stadsplanerare har pratat om området i urbananalytikern Richard Floridas termer, nämligen att här finns kreativitet, tillväxtpotential och utrymme för den så kallade “kreativa klassen” att blomstra. Fastighetsägarna i området mår även de om kvarterets atmosfär. De som äger butikslokalerna vill nämligen gärna hyra ut till “rätt” sorts verksamhet. I stället för att bara ta det som skulle vara mest ekonomiskt fördelaktigt, t.ex. en etablerad kedja, väljs istället en verksamhet med en kreativ eller lite “udda” touch - somliga personer kopplade till området håller alltså hårt om den karaktär och känsla som finns. Enligt Forsemalms forskning finns det de som säger att strippklubbarna är viktiga för området, just för att inte hyror ska drivas upp och göra det svårare för verksamheter att gå runt. Mixen av olika verksamheter anses alltså fördelaktig på många olika sätt.⁵⁶ Det är alltså i denna specifika miljö, full av allehanda barer, restauranger och små

---

⁵⁴ Forsemalm, Joakim. “Innerstadens mellanrum och dess potentialer - exemplet Långgatorna”. I *Mellanrummens möjligheter*, K. Saltzman (red.), 165-183. Göteborg/Stockholm: Makadam, 2009. s. 167.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

[Skriv text]

butiker, där historiens vingslag känns även idag och mixen av olika uttryck välkomnas, som latrinalian som är ämne för denna studie tar plats.

Urban identitet

Som nämnt ovan har alltså Andra Lång en specifik identitet i Göteborgs stad, inte lik något annat område. Men vad menas egentligen med en identitet och vad innebär det när ett område är kopplat till vissa föreställningar och egenskaper? En utgångspunkt i den här uppsatsen är den om att en plats likväl som en person har en slags identitet och att en plats olika egenskaper, historia och användning i samband med de människor som interagerar med varandra på/i och med platsen bidrar till en sorts särskildhet. Det kan beskrivas som en specifik atmosfär som kan tillskrivas just den här platsen. Franske filosofen och sociologen Henri Lefebvre beskriver vår relation till staden och stadens rum i *The production of Space* som kom ut år 1974 (engelsk översättning år 1991). Han skriver hur plats(er) är fundamentalt förbunden med den sociala verkligheten d.v.s. de människor som brukar platsen och sociala interaktioner som dessa ger upphov till.⁵⁷ Lefebvre beskriver vidare hur plats(er) kan förstås utifrån sociala relationer, att platsen spelar en viktig roll i dessa sociala relationer. Vi utgår från Lefebvres förståelse om hur plats(er) blir till, blir levande genom de relationer, interaktioner och maktförhållanden som varje dag sker på och med platsen.⁵⁸ Rätten till staden är en central fråga, stadens offentliga rum kan ses som ett spänningsfält av maktförhållanden. David Harvey skriver om hur vikten av att förstå en plats identitet har blivit allt viktigare då fler städer skiftar från produktion till service. När städer även konkurrerar om företag, turister och önskvärda medborgare ökar likaså konkurrensen städer emellan på den globala marknaden.⁵⁹ Att sticka ut med sin "särskildhet" är en strategi inom entreprenörsurbanismen, nämligen politiska strategier för att "sälja staden" (mer om det senare i texten). Harvey skriver vidare om hur en plats identitet skapas och verkar socialt för de människor som innehar och brukar platsen; "If everyone, from punks and rap artists to the "yuppies" and the haute

---

⁵⁷ Lefebvre, Henri. *The production of space*. Översatt av Donald Nicholson-Smith. Oxford, OX, UK: Blackwell, 1991 s. 82.

⁵⁸ Ibid. s. 83.

⁵⁹ Harvey, David. "From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism". *Geografiska Annaler* vol. 71 B (I) 1989, 3-17 s.13-14.

[Skriv text]

bourgeoisie can participate in the production of an urban image through their production of social space, then all can at least feel some sense of belonging to that place.”⁶⁰ Urban identitet är alltså kopplat till de människor som innehar platsen så väl som att en plats identitet kan användas som marknadsföring för att sälja den platsens särskildhet.

I *Kultur, plats och identitet - Det lokals betydelse i en globaliserad värld* från 2003 skriver Jenny Johannisson om kulturpolitik i Göteborg. Hon beskriver Göteborg som en stad som känner av den ökande pressen på att vara konkurrenskraftig i en allt mer globaliserad värld. Det finns en uppfattning om att omvärlden tränger sig närmre och närmre det lokala och hotar att sluka lokala särskildheter/identiteter och urvattna dessa tills alla platser liknar varandra. Kultur blir ett slags verktyg för att stärka en plats autenticitet och identitet i kampen om det transnationella kapitalet. Paradoxen blir dock att strävan att belysa platser unikheter har en tendens att homogenisera platser, då marknadsföringen som belyser platsens särskildhet följer trender och det som för tillfället säljer.⁶¹ Det är alltså denna förståelse av urban identitet som dels något som performativt, som skapas genom mänsklig interaktion och aktivitet på och med platsen, så väl som något som skapas i marknadsföringssyfte som en del av stadens självbild och image, som vi tar avstamp ifrån.

Staden som en scen

För att förtydliga kopplingen till staden och dess rum som aktiv aktör i detta sociala skådespel så använder vi oss av antropologen och sociologen Irving Goffmans teoretiska ramverk. Goffman använder just begrepp från teatern för att beskriva vårt vardagliga liv, invånarna i en stad kan ses som aktörer på en scen och att vi människor hela tiden agerar skådespelare och publik gentemot varandra. Goffman menar att situationen gör människan, d.v.s. beroende på situation påverkas människans förmåga att föreställa sig själv och andra, hur vi reagerar, vilka associationer, normer och värderingar som aktiveras. Goffman kallar detta för “inramning” och denna består av en mängd olika saker men beskriver den fysiska miljön som en slags scen och dess innehåll som rekvisita som i allra högsta grad påverkar situationen.⁶² Den offentliga

---

⁶⁰ Ibid. s.14.

⁶¹ Egeland, Helene and Johannisson, Jenny (red.) *Kultur, plats, identitet: Det lokals betydelse i en globaliserad värld*, SISTER, Stockholm, 2003 s. 48-51.

⁶² Gunnarsson Payne, Jenny and Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 ed. 2017 s. 78-79.

[Skriv text]

toaletten beskrivs av Goffman som en slags "backstage" ett utrymme där individen kan dra sig tillbaka och omforma sig själv för att sedan återgå "ut på scen" och förhålla sig till de spelregler (normer, värderingar, sociala diskurser) som gäller där.⁶³

Att tänka om staden - staden som varumärke

Vi fortsätter denna resa genom urbaniteten för att förstå i vilken kontext som den offentliga toaletten med dess klotter verkar i, genom att blicka på en stad som helhet. Vad är då en stad egentligen? Den består av människor, byggnader, grönområden och allehanda transportmedel, kanske finns det en hamn, en industri eller en stor arena, säkerligen en stor boulevard eller gågata för shopping och samlingsplats för större event. I *Stad till salu* skriver Matz Franzén, Nils Hertting och Catharina Thörn om det offentliga rummet och staden som en vara. Med exempel från Stockholm och Göteborgs entreprenörsurbanism påvisar Franzén, Hertting och Thörn en utveckling inom urbanpolitik och stadsutveckling som väcker frågor om rätten till det offentliga rummet - ja rätten till staden när det blir allt viktigare att attrahera resursstarka aktörer för att etablera sig som konkurrenskraftig på den globala arenan av städer som alla vill locka till sig samma fördelaktiga investeringar och turistor.⁶⁴ Det har hänt mycket med våra städer sedan industrialiseringens explosiva genomslag ledde till en kraftig urbanisering genom Europa. De forna industristäderna i Europa genomgår en ordentlig make over och Göteborg är inget undantag. Entreprenörsurbanism kan förstås som nya strategier som skall rädda städerna ur fordismens kris, då industriell produktion och därmed möjligheter till en välfungerande ekonomi flyttades till länder med billigare produktionskostnad och arbetskraft.⁶⁵ Planen är att kommunen i samverkan med privata aktörer skall stärka stadens varumärke. Stadens image (så kallad "city branding") behöver omstöpas för att locka till sig rätt sorts aktörer, rätt sorts invånare och rätt turister - helt enkelt den "rätta" sortens konsument.⁶⁶ Ambitionen är alltså att skapa rätt slags "känsla" i det offentliga rummet. Städernas olika stadsdelar kan i detta perspektiv ses som "öar", där varje ö har sin särskilda prägel och

---

⁶³ Ibid s. 41.

⁶⁴ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016.

⁶⁵ Ibid. s. 17-18.

⁶⁶ Ibid. s. 22-26.

[Skriv text]

attraktion. Exempelvis kan Järntorget och Långgatorna utifrån detta perspektiv förstås som en särskild del av Göteborgs varumärke som berörs och/eller kommer beröras av entreprenörsurbanismens standardisering. För paradoxalt nog har lösningen på fordismens kris blivit en slags formel för att skapa attraktiva konkurrenskraftiga event och shoppingstäder, det handlar om att hitta innovativa sätt att nå ekonomisk framgång - en jakt efter nya sätt att sälja staden på.⁶⁷

Visuell renhållning - nolltolerans som en del av entreprenörsurbanismen i Göteborg

Nedan kommer vi att ge en kortare redogörelse för den politiska strategi som används i Stockholm så väl som Göteborg som kallas för nolltolerans. Denna syftar till att graffiti och klotter bidrar till en försämring och förfall av staden, som i sin tur kan uppmuntra annat kriminellt beteende och skall därför inte synas alls i stadsbilden. Diskussionen som förs i *Stad till salu* om just nolltoleransen och entreprenörsurbanismen i Göteborg är av stor vikt för vår analys av toalettklottrets betydelse för identitet och autenticitet på Andra Lång. Genom att förstå Göteborgs stads arbete mot graffiti med önskan om att förbättra stadens konkurrenskraft genom entreprenörsurbanismens politiska verktyg, kan vi koppla samman dessa komponenter och synliggöra toalettklotters och Andra Långgatans plats i ett Göteborg som är i förändring.

Entreprenörsurbanismen reglerar det offentliga rummet, staden kan i allt större utsträckning ses som en arena som kräver strategier och planering för att fylla sitt syfte - att sälja. Önskvärda aktörer, samarbete mellan privat-offentlig samt estetiskt tilltalande platser behövs för att stärka staden varumärke⁶⁸. Här placerar författarna till *Stad till salu* graffiti som en politisk skärningspunkt som får ett symboliskt värde. Författarna har dock en bredare användning av just graffiti än detta arbete, då vi stannar just inne på våra toalettbas, men toalettklottret ser vi som en gren av den graffiti som pryder staden. Varför är då frågan om graffiti i det offentliga rummet så viktig? Det handlar inte enbart om estetik och vad vissa tycker passar eller inte på den urbana arenan, men öppnar också upp frågor om vad det offentliga rummet är till för? Vem som har makt att bestämma vad som får synas eller ej?

---

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid. s. 282-283.

[Skriv text]

Vilka värden det är som styr och vem som sätter gränserna för dessa värden? Nolltoleransen som politisk strategi utgår ifrån "Broken Windows-modellen" som är en metafor för social kontroll i staden. Det sönderslagna fönstret som inte på en gång blir lagat och upphovsmannen till brottet inte direkt blir gripnen, kommer leda till allt fler sönderslagna fönster som i sin tur kommer bidra till att grov brottslighet kommer att öka.⁶⁹ Hur denna nolltolerans används som politisk strategi skiljer sig från stad till stad, politisk läge och kulturell kontext men entreprenörsurbanistiska framgångssagor efterapas gärna och New York implementerade tidigt nolltolerans för att få bukt med stadens graffiti-aktivitet. I New York kom graffiti att signalera kriminalitet och förfall och att "städa upp" graffiti för att optimera stadens visuella uttryck blev ett sätt att rensa bort det icke-önskvärda och återställa ordning för att göra staden attraktiv på den globala marknaden. Nolltoleransen är idag slopad i Göteborg och man talar istället om "visuell renhållning". Det handlar inte bara om att få bort alla former av graffiti, tags och klotter. Ibland tolkas uttrycken rent av som önskvärda och ses som street art - för placerad i rätt kontext och saluförd som ett exotiskt konstnärligt uttryck, kan fenomenet plötsligt ses om en ekonomisk tillgång. Visuella renhållning och medveten marknadsföring av street art på "rätt" ställe kan alltså förstås som ett uttryck av entreprenörsurbanistiska strategier.⁷⁰

Graffiti och klotter som tolkas som förstörelse eller tecken på kriminalitet kan också ses på ur ett demokratiskt perspektiv, som kulturellt uttryck och ett tecken på en fungerande yttrandefrihet. Det kan ses som ett sätt för alternativa berättelser att komma fram, det finns en poäng i det icke-sanktionerade kulturella uttrycket som inte är beställt och betalt av en myndighet och därmed fått dennes godkännande. Graffiti (hur ful eller obetydlig vi än må tolka den) berättar en särskild del av stadens historia.⁷¹ Tidigare i denna uppsats beskrivs Göteborgs stads inställning till graffiti och klotter och hur detta kulturella uttryck associeras med kriminalitet och förfall. Under senare år har inställningen förändrats, graffiti används i städer världen över som en varumärkesstrategi. Ett sätt att skapa en plats "hippa" atmosfär och ett sätt att bidra till ökade fastighetsvärden. Graffiti-föreläsaren Tobias Barenthin Lindblad

---

⁶⁹ Ibid. s. 283.

⁷⁰ Ibid. s. 235.

⁷¹ Ibid. s. 286-287.

[Skriv text]

skriver en debattartikel i Göteborgs-Posten i maj 2009 om graffitins roll för gentrifieringsprocesser och städers marknadsföring. Han skriver att de mest trendiga delar av städer som Köpenhamn, Berlin och Williamsburg i New York är fulla med graffiti och gatukonst. Turisterna flockas hit och kan njuta av en urban omgivning med hipa barer och affärer. Han fortsätter beskriva att graffiti och klotter visserligen kan uppfattas som fult men verkar dessutom bidra till kreativa stadsdelar som i sin tur bidrar till ett ökat värde av staden i sig. Han uppger Andra Långgatan i Göteborg som ett exempel på denna formel för "spännande kreativitet".⁷² Nolltoleransen i Göteborg har som sagt bytt skepnad och runt 2013-2014 ökar toleransen för graffiti i det offentliga rummet med devisen om att den kan bidra med ekonomisk och attraktionsvärde för staden. Koppling mellan kreativitet och graffiti görs vilket går väl i hand med förhoppning om att locka till sig "rätt" sorts människor till Göteborg, den kreativa klassen som invånare och turister som besökare. Denna inställning betyder inte att graffitin och klotret släpps fritt i stadsrummet, graffitin placeras och marknadsförs istället på plaster som skall kodas kreativa. Franzén, Hertting och Thörn trycker på att denna inställning är en ny fas i entreprenörsurbanismens marknadsföring och varuutveckling av staden. Där kreativitet som koncept blir allt viktigare att saluföra. Graffitin - street art, används alltså som ett verktyg för att sälja kreativitet.⁷³

Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna

Med avstamp i tidigare forskning om graffiti och klotter som samhällsproblem, konstform och politiskt uttryck så analyserar vi alltså latrinalia. Begreppet vittnar om platsens betydelse för förståelsen av klotret och den primära platsen för detta urbana skådespel är den semi-offentliga toaletten och i förlängningen dessa toaletters placering på Andra Långgatan i Göteborg. Toaletten som urbant rum vittnar om föreställningar om smuts och renhetsregler, vad som är socialt gångbart eller kan avslöja konnotationer till klotter som är viktiga för analysen. Göteborgs urbanpolitiska strategier är också viktiga för sammanhanget då Göteborg är en stad på den globala arenan som vill verka konkurrenskraftigt. Då vi undersöker ett kulturellt fenomen som kan tolkas på en mängd olika vis så vill vi tydliggöra att våra

---

⁷² Ibid. s. 354.

⁷³ Ibid. s. 362-363.

[Skriv text]

teoretiska utgångspunkter ämnar att rama in vår förståelse av klottret inom ett fält av kulturanalys så väl som urban studies, vilket kräver att vi tar hänsyn till flera teoretiska utgångspunkter, men som tillsammans stöttar upp varandra. En inställning som återspeglas även i val och motivering av metod.

[Skriv text]

Metod - en kulturanalytisk verktygslåda

Så som beskrivits tidigare i denna uppsats kan den offentliga toaletten med alla dess särskilda egenskaper ses som en biotop som möjliggör att vissa aktiviteter utförs. Vi har jämfört toalett-klotter som ett visst blomster som kräver ett särskilt habitat med rätt slags jord, luftfuktighet och solsken. Alla element behövs och skapar en kausal relation som i sin tur erbjuder möjlighet för viss typ av aktivitet. Använder vi denna tankemodell när vi närmar oss den offentliga toaletten och toalett-klotter blir det uppenbart för oss att det finns många dimensioner att ta hänsyn till när vi skall försöka oss på att analysera denna plats och detta kulturella fenomen. Att analysera kultur på detta sätt kräver att metoden klarar av att ta hänsyn till många olika aspekter och dessutom hur dessa samverkar. Nedan beskriver vi de många sätt vi har närmat oss vårt fenomen med. Mångfalden av metoder skapar en bredare utgångspunkt och en bättre förutsättning för ett helhetsgrepp runt detta mångfacetterade ämne.

Situerad kunskap och relativistiska vetenskaper

Arbetet som bedrivs inom kulturanalys är relativistisk, det går inte att arbeta med på samma sätt som till exempel matematiken eller fysiken där vetenskapliga tester har gjorts, experiment utförts och alla möjliga slutsatser har avverkats tills ett svar återstår och voilà, vetenskap är född. Detta är för många svaret på vad kunskap egentligen är och denna positivistiska form av kunskapsanspråk ses ofta som objektiva sanningar. Forskning är de facto att finna nya svar och motbevisa gamla, men innan de är motbevisade vill många se dessa fakta som sanna och äkta, vetenskap måste kunna mätas, redovisas eller räknas ut på något sätt annars är det inte kunskap. Men enligt Donna Haraway, vetenskapsteoretiker, vetenskapshistoriker och genusvetare, bör vi tänka annorlunda om kunskapsskapande och ifrågasätta den allmänna uppfattningen om vad vetenskap är. Hon skrev så tidigt som 1988 i artikeln *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective* om vikten av situering och reflexivitet inom forskning för att komma bort från uppfattningen om att målet med vetenskapen skulle vara att hitta den "äkta" sanningen, väl gömd, långt in bakom alla ridåer av tyckanden och felaktiga slutsatser. Haraway trycker på att vetenskap är

[Skriv text]

ett spänningsfält vars konkurrerande maktstrukturer styr innehållet, alltså det som vi som samhälle uppfattar som vetenskap och därmed anser vara sant. Det finns en glömska om att även inom naturvetenskapen så kan en människa aldrig helt och hållet inta en passiv positionering som forskare. Människor kan inte kliva ur sig själva och detta kommer alltid på något sätt färga vetenskapligt arbete. Givetvis kan en påpeka att vissa akademiska fält påverkas mer av detta än andra, men diskussionen handlar likväl om situering och reflexivitet. Hur undviker en då att hamna i godtycklighetens vatten, där allt och inget spelar lika stor roll? Haraway menar att detta kan vara en vetenskaplig tillgång, att alla dessa oändligt många situationer skapar i sig ett nav av narrativ som tillsammans bildar kunskap(er). Släpper vi "gudstricket" d.v.s. inbillningen om att forskaren har en passiv, ovanifrån blick och placerar oss i specifika kroppar, med våra särskilda förförståelser och förstår att detta även gäller för andra, ger man sig på att ta ett annorlunda vetenskapligt ansvar. Det handlar alltså inte om att blint inta alla olika positioneringar, men att skapa samtal mellan dessa för att på så sätt närma sig en kunskapsbildning som rymmer fler perspektiv än några dominerade få.⁷⁴ Alla berättelser vi samlar in, vare sig det är våra egna observationer, svar från frågelistor, intervjusamtal eller artiklar så bidrar varje bit till en del helhetsbilden. Vi ämnar inte att kunna måla upp en helhet med perfekt ifyllda färger utan så mycket som ett streck utanför kanten, men vi hoppas iallafall kunna skissa upp en intressant bild, en bild som ger svar på vissa frågor och som väcker andra.

Narrativ i staden - vår relation till det offentliga rummet

Interaktionismen är ett kulturanalytiskt verktyg som väl passar in i vår metodologiska verktygslåda för att undersöka latrinalians betydelse som urbant kulturellt fenomen. Magnus Öhlander skriver att interaktionismen behandlar hur kultur skapas, förändras, utbyts och används i möten mellan människor, det tydliggörs hur kultur högt och lågt genomsyrar vår vardag, vårt sociala samspel.⁷⁵ En stad utan socialt samspel har inte mycket konkurrenskraft att komma med, städer kräver människor som interagerar med varandra och använder stadens

---

⁷⁴ Haraway, Donna. *Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective*. *Feminist studies* 14.3: 575-599. 1988.

⁷⁵ Gunnarsson Payne, Jenny and Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 ed. 2017. s. 75-76.

[Skriv text]

offentliga rum som vi också interagerar med. Relationer skapas till andra människor men också till platser och det är i det här förhållandet som kultur skapas, så även latrinalia. Vi utgår från Fredrik Barths sätt att analysera kultur, han menar att det krävs att forskaren studerar sitt material från flera olika håll. Den "generativa modellen" förklarar hur kultur är något som lever i relationer mellan människor, processer som skapar kultur kräver en förståelse att det är människors göranden som formar, förändrar och upprätthåller kultur. Barth menar också att de sociala beteenden som är den formel som skapar kulturell magi också förhåller sig till ekonomi, sociala förhållanden och politisk- samt fysisk miljö. Den generativa modellen utgör alltså ett slags nätverk mellan människor, maktförhållanden, platser och politiska styrningar som står i kausal relation till varandra och genererar kulturella processer.⁷⁶

Kulturanalys

Efter två och ett halvt års kulturstudier har vi som skriver denna uppsats anlagt ett brett kulturanalytiskt perspektiv att ta med oss in i det metodologiska arbetet. För så som Ehn och Löfgren framhåller så finns det inga fasta regler eller specifika metoder för det kulturanalytiska arbetet, utan det är något som hela tiden omformuleras och omprövas. Det viktigaste är att närma sig sitt material och sitt fält med nyfikna ögon för att på så sätt se det nya och spännande i något, vare sig det är välbekant eller nytt för ens sinnen. Det gäller att hitta "Lusten att överallt se mönster, tolka innebörder, tränga bakom de första intrycken och kritiskt granska schabloner och stereotyper [...]"⁷⁷ Ehn och Löfgren framhåller dock några tydliga tankesätt och metoder för att framgångsrikt utöva kulturanalys. En av dem är förmågan att utröna vad människor faktiskt säger och vad de menar med sina handlingar, då dessa inte behöver vara sammankopplade.⁷⁸ Detta blir högst relevant för oss i intervjusituationerna, där informanten kan säga en sak men sedan handla på ett annat sätt, eller säga att den är av en viss åsikt och sedan ändra sig. Ett annat fruktbart sätt att angripa sitt material är genom att hitta tematiker. Genom att likheter och skillnader i sitt material kan

---

⁷⁶ Ibid. s. 77-78.

⁷⁷ Ehn, Billy and Löfgren, Orvar. Kulturanalys. 2., [omarb.] Uppl. ed. 2001. s. 149.

⁷⁸ Ibid.

[Skriv text]

alltså teman skönjas vilket kan tydligare göra analys. På så sätt struktureras ens material upp och intressanta infallsvinklar kan blottläggas samt mönster uppdagas. Detta kan bland annat göras genom att tänka i olika perspektiv, att behandla sitt material både genom ett ovanifrån och underifrån, nära och med större avstånd, för att på så sätt få in så många perspektiv som möjligt.⁷⁹

Öhlander fortsätter förklara att då kulturforskare analyserar identitet är en interaktionistisk ingång ett hjälpsamt verktyg. Att analysera det som vid första anblick verkar alldagligt kan möjliggöra en uppenbarelse av de mekanismer som gömmer sig bakom det som bara är, vilka normer, värderingar och maktstrukturer som upprätthåller rådande klimat.⁸⁰ I vår analys vill vi skapa ett koherent narrativ utifrån alla de olika källor (intervjuer, observationer, frågelistor och formella ståndpunkter) vi samlat in och utifrån detta material utröna något om just denna specifika kulturella process. Vi gör inga anspråk på att komma med objektiva sanningar om klotter men tror att utifrån ett kulturanalytiskt och interaktionistiskt perspektiv kunna säga något om pubtoaletterna på Andra Lång och det klotter som är en del av dessa offentliga rums betydelse för känslan av pubarna. Detta likväl såsom Andra Långgatan utmärker sig som en del av Göteborgs stads självbild och varumärke.

Frågelista

Vi har i detta arbete använt oss av en variant av metoden frågelista för att samla in en större mängd uppfattningar och synpunkter när det kommer till ämnet latrinalia och dess atmosfärskapande. Metoden är sprungen ur etnologi samt folkloristik och har använts sedan 1900-talet. Att samla material genom en frågelista innebär att människor i fritext skriver om erfarenheter och minnen utefter ställda frågor. Metoden mynnar ut i tämligen självbiografiskt material då det är enskilda människors erfarenheter och tankar, som de själva valt ut, som lyfts fram. Det kan vara lättare att i textform skriva om händelser eller synpunkter, till skillnad från att sitta och berätta för någon, därför kan materialet resultera i att bli mycket personligt. En nackdel med metoden kan vara att personer finner det svårt att uttrycka sig i text vilket kan

---

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Gunnarsson Payne, Jenny and Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 ed. 2017.

[Skriv text]

resultera i kortare, inte så utvecklade svar.⁸¹ Vi valde att dela vår frågelista i olika flöden på Facebook, dels för att det ger enklare distribution och för att vi på så sätt kunde nå människor lättare. Det var främst människor som har en relation och en uppfattning om klotter som vi ville nå ut till, därav delade vi frågelistan både i våra egna Facebook-flöden (där det av förklarliga skäl finns många i en åldersgrupp som antas ha exponerats för klotter) och även i olika Facebook-grupper där medlemmarna troddes vara intresserade av ämnet. Då frågor kan fungera som en katalysator för svaret⁸², valde vi att ha en rätt enkel och rättfram ton i sättet som frågorna ställdes, detta för att försöka locka fram ärliga och personliga svar. Frågelistan bestod av tio frågor och går att se i sin helhet i bilagan. Under de knappa tre veckor som listan var öppen genererades 277 svar och majoriteten av de svarande var mellan 25 och 35 år gamla och bor i storstäder såsom Stockholm, Göteborg och Malmö. De svarande sträckte sig dock i ålder från 19 till 70 år och vissa bor även på mindre orter såsom Bollnäs, Höör och Värnamo. När citat används från frågelistesvaren senare i texten, kommer dessa att refereras till med numret på svaret.

Intervjuer

För att få en uppfattning om ägarnas samt de som arbetar på pubarnas uppfattning om ämnet, bedrev vi ett antal intervjuer/frågestunder, både via mail och klassiskt öga mot öga. Frågorna liknade de från frågeformuläret, men ändrades något för att anpassas specifikt till pubar och deras toalett-klotter (frågorna går att se i sin helhet i bilagan). I den inledande fasen av studien mailade vi alla pubar på Andra Långgatan där vi beskrev vår studie samt frågade om de kunde tänka sig att vara med och ge sin bild av toalett-klotter. Av de 14 ställen vi skickade ut förfrågan till fick vi svar från fyra stycken. Ytterligare några ställen fick vi tag på och kunde intervjua genom att helt enkelt gå dit och prata med dem. Intervjuerna spelades in, transkriberades och finns i författarnas ägo, likaså gäller mail-intervjuerna. Vi har sammanlagt intervjuat åtta personer som på olika sätt verkar på åtta olika barer på Andra Långgatan i Göteborg, sex av dem via personlig intervju (inspelade och därefter transkriberade) och två

---

⁸¹ Hagström, Charlotte and Marander-Eklund, Lena. *Frågelistan som källa och metod*. 2005.

⁸² Ibid.

[Skriv text]

via mailkontakt. Urvalet av barer baseras dels på vilka vi fick tag på och var villiga att ställa upp på intervju, dels försökte vi få med barer med olika typer av klientel och atmosfär.

Observationer

För att sätta in vårt resonemang i en kontext och för att få en större förståelse för vårt fält har vi bedrivit enklare observationer på pubar och deras toaletter med tillhörande klotter/inget klotter. Toaletterna fotograferades i sin helhet samt specifikt klotter eller tags som var extra iögonfallande eller föreföll intressanta. De fotografier som har bifogats i arbetet är tagna av oss, författarna själva, och finns i vår ägo. Även upplevd känsla och karaktär på pubarna och det medföljande klottret inne på toaletterna observerades för att kunna koppla av till intervjuer och frågelistesvar. Observationer har bedrivits på alla de ställen som intervjuerna har tagit plats på/handlat om.

[Skriv text]

Analys och diskussion

Att analysera det som inte vill analyseras

Så väl som det finns oändligt många kulturella fenomen och uttryck så finns det en rad olika vinklar, synsätt, och åsikter att ta hänsyn till när en närmar sig ett specifikt kulturellt fenomen med akademisk försiktighet. Utöver det subjektiva “tyckandets” värld som vi också vill lämna så långt bakom oss som möjligt, så finns det dessutom en rad akademiska ståndpunkter, teorier och analysverktyg för forskaren att ta till och det är inte helt lätt att försöka ordna upp oredan i den vetenskapliga verktygslådan. Som nämnts tidigare så är den reflexiva kunskapen viktig, vilket betyder att vi i detta fall inte gör anspråk på att komma fram till en objektiv sanning. Det vi kan utröna från vårt material ser vi som en del av flera berättelser, olika situerade sanningar som utgör ett kalejdoskop av narrativ som kan förstås på många skilda sätt beroende på mottagaren. Som vi nämnt tidigare så kan klotter förstås ur många olika perspektiv; konstvetenskapligt, lingvistiskt och socio-kulturellt för att nämna några. Vår egen position placerar sig i skärningspunkterna av något som vi upplever kodas på en rad olika vis, kärt barn har många namn som vi vet och klotter och latrinalia är ur detta perspektiv synnerligen älskat. Kulturellt konstnärligt uttryck, civil olydnad, urbant fenomen, berusad poesi, förstörelse och personliga uttryck för att nämna några av dess namn. Detta är framförallt kopplat till en pubmiljö med dess toalett som ett specifikt urbant rum med särskilda egenskaper, specifikt toaletter som finns i på Andra Långgatan i Göteborg. Vi har i observationer, samtal, frågelista, offentliga handlingar och artiklar rörande vårt ämne kunnat utröna sex huvudteman som vi nedan diskuterar utifrån frågeställningarna.

Klotter vs. graffiti - “det beror på klottret”

Som tidigare nämnt i uppsatsen gör Brottsförebyggande rådet en tydlig distinktion mellan klotter och graffiti, nämligen att det tidigare är den olagliga varianten och den senare den lagliga⁸³. Detta trots att det på engelska inte finns någon distinktion, utan graffiti används för

---

⁸³ Brottsförebyggande rådet. Klotter/skadegörelse. 2019.
<https://www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/klotter-skadegorelse.html> (Hämtad 2020-02-20).

[Skriv text]

alla möjliga sorters märkningar och uppföranden av färg och text. Ordet graffiti kommer ju också som sagt från just det italienska ordet att rista in.⁸⁴ Hur kommer det sig då att det enligt vår undersökning verkar finnas en mycket stor distinktion klotter och graffiti emellan? Varför skapar de olika uttrycken så skilda associationer och varför är det ena ofta mer önskvärd än det andra? Många personer som svarat på vår frågelista

ger uttryck för att gillandet/ogillandet av klotter och graffiti är helt avhängande vad som skrivs eller ritas. En majoritet verkar gilla om det verkar finnas mer tanke och ansträngning bakom klotret. Då upplever de att de får ut mer av att läsa det och kan ta med sig ett visdomsord, ett skratt eller en känsla därifrån. (Ett exempel på detta är bilden här bredvid, där någon har ritat en gubbe och skrivit "Du luktar som du ser ut") Detta uttrycks bland annat genom denna kommentar från en person i 20-årsåldern från Göteborg: "Älskar när det känns som att det finns någon mening bakom det. Kan ha svårt för

lata "tags" för det känns mest som att det bara förstör och är fult för att vara fult."⁸⁵ Även en annan person ger uttryck för gillandet av just det välgjorda: "Är det väl gjort är det lika vackert som andra konstformer."⁸⁶ Vi tycker oss läsa ut en underliggande mening i att många ger uttryck för att det som verkar snabbt utfört eller slarvigt gjort inte är lika fint och därmed ogillas mer. Det finns också många starka känslor kring just tags, alltså att skriva sitt namn eller alias. Ett svar lyder: "Gillar klotter med finesse. Tags är ingen höjdare, känns pubertalt och ointressant."⁸⁷ Här görs det alltså en distinktion och tags förpassas till något fult och slarvigt. Samma åsikt uttrycker en informant som verkar på två barer på Andra Lång i Göteborg: "Vissa kan vara roliga men mycket är bara kladdigt. Tags är ännu tråkigare."⁸⁸ De få som har varit positivt inställda till just tags, har ofta medgett att de själva är klottrare eller

⁸⁴ Dagrin, Bengt G. *Världen är skiti! Leve graffiti!* Stockholm: Författares Bokmaskin, 1980. s. 8.

⁸⁵ Svar 84, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020 .

⁸⁶ Ibid. Svar 64.

⁸⁷ Ibid. Svar 86.

⁸⁸ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 6 februari 2020.

[Skriv text]

del av graffitikulturen. Dessa uppskattar det då de ser det som en kommunikation klottrare emellan, ett uppvisande och markerande av "jaget".⁸⁹

Att graffiti har gjort en resa från att vara rätt skamfilad till att få plats i de "finare" rummen har vi gett exempel på ovan. I Göteborg huserar en laglig graffitivägg vid Röda Sten Konsthall och Göteborgs stads satsning och hantering av uttrycksformen, kallat Urban konst, huserar numer på Göteborgs Konsthall⁹⁰. Stora event/festivaler såsom Artscape har gjort att många fasader runt om i staden numera pryds av gigantiska målningar och på Göteborgs stads hemsida finns bilder med ett gyllene skimmer över sig som visar denna uttrycksform som en del av stadens kreativa målbild.⁹¹ Dock är det bara vissa uttryck som syns i dessa rum, det som de flesta kodar som graffiti. Denna form verkar nu vara etablerad och erkänd som just konst. Klotter däremot associerar många med vandalism och något som görs i slarvighet och obryddhet. Just denna åsikt ger en person som arbetar på en av barerna som även serverar mat på Andra Lång uttryck för: "Men konst gillar jag ju. Men det är något annat, jag ser ju inte något syfte med att bara skriva något på en toalett liksom, det gör jag inte tyvärr. Jag gör inte det bara. Hellre om man kan måla något fint. Då hade jag kanske låtit det vara kvar."⁹²

Enligt vår frågelista finns det en majoritet som ändå uppskattar klotter, men de flesta tycker att det beror på vad som uppförts. Ungefär hälften av de svarade på frågelistan var av denna åsikt. Flertalet uppskattar som sagt mer genomtänkt klotter och liknar det vid konst. Just tags säger de flesta sig tycka är fult och onödigt, medan poesi, bilder eller mer genomtänkta alster gillas mer. Just distinktionen mellan klotter och graffiti är det också många som ger uttryck för, och då särskilt att de mer uppskattar det senare och likställer detta med konst. Med det sagt finns det också emellanåt en förvirring i de olika begreppen. Även om flertalet gör en distinktion dem emellan, gör vi alltså inget ansats till att varken lyfta upp det ena eller trycka ner det andra. Uppfattningen om vad som är klotter och vad som anses vara graffiti/street art

---

⁸⁹ Svar 90, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

⁹⁰ Göteborgs Konsthall. Urban konst. <https://konsthallen.goteborg.se/om-goteborgs-konsthall/urban-konst/> (Hämtad 2020-02-19).

⁹¹ Pilback, Stella. Graffiti i Göteborgs stad. Från varböld till konstens rum. Kultwatch. 2019. <https://kultwatch.se/2019/11/29/graffiti-i-goteborgs-stad-fran-varbold-till-reklamobjekt/> (Hämtad 2020-02-19).

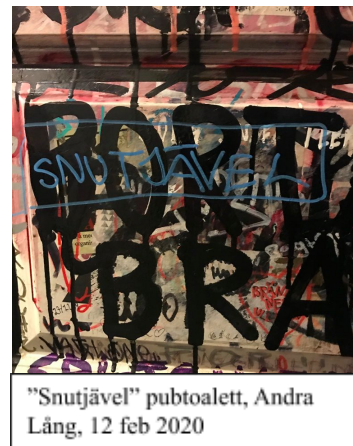
⁹² Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 11 februari 2020.

[Skriv text]

bland våra informanter är givetvis beroende på många olika faktorer och hade vi nått ut till en annan informantkrets än den vi fått tag på så hade vi säkert fått andra svar. Men vad vi kan utläsa utefter vår undersökning finns det en klar distinktion mellan “bra” och “dåligt” klotter, där street art/graffiti står högst i rang och tags gjord med svart tusch placerar sig längst ned, även om det är långt ifrån alla som har den här uppfattningen. En person från Borås som själv definierar sig som klottrare berättar om tags och varför hen tror att folk klottrar; “Framför allt så kommer man aldrig torska på en tag på en toalett, i alla fall inte till den milda grad att man får böter för det. Sen är det kul som klottrare att visa sin närvaro för andra klottrare. Men annars tycker väl folk att det är lite busigt eller roligt, saker som händer på fyllan liksom. Jag tror att alla tycker att det är roligt att klottra när de får en penna eller burk i handen, oavsett om man målar ett namn eller en kuk.”⁹³

Kriminell åverkan på allmän plats?

Enligt Brottsbalken är det olagligt med skadegörelse vari klotter kan komma att medräknas.⁹⁴ Polisen framhåller även att många upplever miljöer med mycket klotter som otrygga.⁹⁵ Göteborgs stad har som tidigare nämnt en policy för hur staden ska hantera fenomenet och det framhålls att det allra helst ska förebyggas i största mån men saneras fort om det uppstår.⁹⁶ Polisen och Göteborgs stad har alltså en tydlig inställning till klotter som något negativt, ja direkt brottsligt som bidrar till otrygghet och förstörelse av stadsrummet. De

”Snutjävel” pubtoalett, Andra Lång, 12 feb 2020

flesta barägare och medarbetare som vi har pratat med uttrycker ett missnöje gentemot klottret och beskriver hur de har olika strategier för att förebygga och städa bort det. På en bar med mestadels lite äldre klientel berättar de t.ex. om sina städrutiner: “En gång i veckan målar vi

⁹³ Svar 152, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

⁹⁴ SFS 1962:700. *Brottsbalk*.

⁹⁵ Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - lagar och fakta. 2019.

<https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

⁹⁶ Brattefjäll, Ingvar. Policy för arbete för en trivsamt stad - fri från klotter och annan skadegörelse. Göteborgs stad Park och natur. Dnr 0364/01. 2007-02-06.

[Skriv text]

om väggarna ungefär. Har en spray som är för just klotter på kakel.”⁹⁷ Hur och var går det från denna lagföring och uppfattning från branschens sida till att av många vara ett uppskattat inslag i stadsbilden? Ett svar på frågelistan tycker att klotter är: “Vackert, gör en tråkig enfärgad vägg mycket mer intressant o rent av lite dekadent.”⁹⁸ En annan beskriver att: “Det är trevligt att vila ögona på vid toalettbesök.”⁹⁹ I svaren från frågelistan pekar flertalet på att det just på Andra Långgatan i Göteborg finns gott om klotter. Detta i enighet med våra observationer i området. På t.ex. *Dansken* möts besökaren av tavlor som det klottrats på och på *Café Publik* finns det gott om inristningar och skrifter på borden. Om nöden tränger sig på och en måste besöka en toalett på dessa ställen, slår allehanda färgglatt klotter emot en. Det är en matta av inskriptioner som täcker väggar, tak och toalettens alla attiraljer som möter den kissnödige på ovanstående ställen, så även på baren *Holy Moly*. En medarbetare på en pub uttrycker att de i början försökte få bukt på klottrandet genom sanering och övermålning, men att de tillslut gav upp och “lät det hända”. Personen beskriver att det helt enkelt var för tidskrävande att sanera klottret.¹⁰⁰ En annan pub har nyligen hittat ett nytt sätt att tackla klottret på, nämligen genom att sätta upp en skylt utanför toaletterna som förtäljer att det pågår kameraövervakning (även fast så inte är fallet).¹⁰¹ Och mycket riktigt, toaletterna inne på denna bar är inte alls särskilt nedklottrade, bartendern vi pratar med säger att det har minskat drastiskt sedan skylten sattes upp. Här skapas det alltså en känsla av övervakning, som på så sätt gör att beteendet minskar. Vanligen fungerar den offentliga toaletten som “a crack in surveillance”¹⁰², men i och med denna skylt så blir även denna vanligen dolda plats synlig, om än bara som en chimär. Att den offentliga toaletten blir ett särskilt rum där akter som annars inte lämpar sig i samhället kan ta plats, kan som ovan förstås med hjälp av Goffmans ramverk fyllt av sceniska referenser. Här blir toaletten en “backstage” där människan kan dra sig undan från den annars publikfyllda “scenen” som är samhället. På

---

⁹⁷ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 3 mars 2020.

⁹⁸ Svar 132, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

⁹⁹ Ibid. Svar 138.

¹⁰⁰ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 18 februari 2020.

¹⁰¹ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 3 mars 2020.

¹⁰² Taylor, Nathan, Coonfield, Gordon, Crable, Bryan and Rose, Heidi. *On the Poiesis of Latrinalia*, 2010, ProQuest Dissertations and Theses. s. 41.

[Skriv text]

denna “backstage” kan alltså akter som annars inte passar in i samhällets normer och värderingar ta plats, nämligen t.ex. skapandet av latrinalia.¹⁰³

Många uttrycker i vår frågelista att det tillför spänning att det är olagligt att klottra. På frågan Varför tror du att folk klottrar? svarar en person i 50-årsåldern från Stockholm: “För att det är kul att göra småbrottsliga saker.”¹⁰⁴ Andra uttrycker att det är just kicken att “man inte får” som skapar en känsla, samtidigt som att det genom det låsta rummet är nästan omöjligt att bli påkommen. Den offentliga toaletten blir som ovan nämnt “a crack in surveillance”, där samhället misslyckas ha kontroll och olagliga aktiviteter kan ta plats.¹⁰⁵ Våra semi-offentliga toaletter befinner sig på en gata som är full av barer och har ett levande nattliv som också kopplas ihop med fylla, stök och “ruffiga barer”. Att klotter florerar mer på ställen med mindre “övervakning” vittnar en annan respondent om på frågan var klotter är vanligast: “Ställen där folk sällan rör sig/dåligt ljussatta/otrygga ställen.”¹⁰⁶ Hos somliga finns det alltså en uppfattning om att klotter finns i “otrygga områden.” Polisens mening i frågan är att klotter ger en känsla av otrygghet.¹⁰⁷ Frågan är om det är klottret som skapar den otrygga känslan eller om det är ett otryggt område som skapar en grogrund för klotterskapande? Som ovan nämnt skriver Dagrín om att klotter har tendens att öka i områden där människor är utsatta eller känner missnöje och klottrandet kan fungera som en protest eller sätt att uttrycka sin åsikt.¹⁰⁸ Men om det i sin tur också skulle skapa en otrygg känsla med klotter verkar vara upp till gemene person, då många i vår frågelista ändå utger sig för att uppskatta klotter.

Bland tags, latrinalia och klibbor - kommunikation och dasspoesi

Toalett-klotter kan bestå av allehanda skrifter och bilder, de kan gå från kärleksfulla till hatiska. Respondenterna i vår frågelista beskriver kärleksfulla hälsningar, tags, politiska budskap, fotbollsklubbars klistermärken, datum då folk har haft sex på en toalett, politiska

---

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Svar 174, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁰⁵ Taylor, Nathan, Coonfield, Gordon, Crable, Bryan and Rose, Heidi. *On the Poiesis of Latrinalia*, 2010, ProQuest Dissertations and Theses. s. 41.

¹⁰⁶ Svar 277, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁰⁷ Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - lagar och fakta. 2019.

¹⁰⁸ <https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

¹⁰⁸ Dagrín, Bengt G. *Världen är skiti! Leve graffiti!* Stockholm: Författares Bokmaskin, 1980. s. 8.

[Skriv text]

symboler, mobbning m.m. En av våra frågor till barerna var om de på något sätt tar ställning till det som klottras på deras toalettväggar; tillåts rasistiskt, sexistiskt eller annat hatiskt klotter vara kvar? När vi ställer frågan om personalen inne på en av de barerna som har mycket nedklottrade toaletter har någon rutin för att “screena” klotret blir bartendern först tyst. Hon

“Varje gång jag tänker är det alltid någon som suddar ut mina tankar” pubtoalett, Andra Lång, 18 feb 2020

förklarar att de som jobbar bakom baren knappt är uppe bland de två kundtoaletterna som ligger i pubens bakre del, men hon säger också att hon upplever att klotret “sköter sig självt”. Skulle det komma upp någon latrinalia som var exempelvis rasistisk så skulle den snabbt översköljas med anti-rasistiska budskap eller helt enkelt målas över.¹⁰⁹ Toaletten med dess klotter blir alltså en nästintill autonom företeelse som liksom “sköter sig själv”. Liknande svar får vi från en av medarbetarna på en annan bar som även den har

en klotterrik toalett, han berättar att han inte tror att pubens klientel skulle acceptera någon form av latrinalia med rasistiskt budskap, även sexistisk latrinalia och klistermärken verkar försvinna fort. Kunderna målar helt enkelt över det de inte gillar. Vidare berättar informanten att han själv nyligen upptäckt några klistermärken med tvivelaktigt budskap som han snabbt rev bort.¹¹⁰ En annan bartender på ytterligare en bar där klotret flödar inne på toaletterna berättar att han alltid bär med sig klistermärken för att på ett så snabbt och enkelt sätt som möjligt kunna sätta dem över hatiska budskap eller kommentarer.¹¹¹ Detta skapande människor emellan som det autonoma klotret blir, går i linje med Barths generativa modell¹¹², alltså hur kultur skapas i relationer och göranden mellan människor.

Vi kan också förstå klotrets kommunikativa funktion ur ett demokratiskt perspektiv, Carlberg beskriver det tidiga 1900-talets toalettvägg i Stockholm som ett internetforum som

¹⁰⁹ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 12 februari 2020.

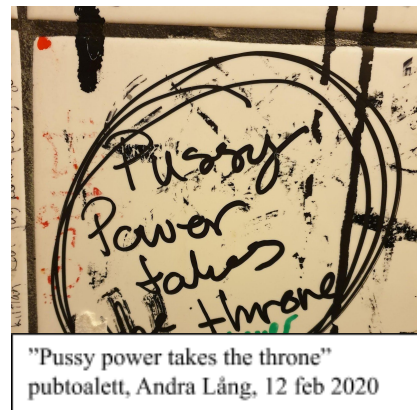
¹¹⁰ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 12 februari 2020.

¹¹¹ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 18 februari 2020.

¹¹² Gunnarsson Payne, Jenny and Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 ed. 2017. s. 77-78.

[Skriv text]

möjliggjorde sexuella möten mellan män som inte skulle vara möjligt öppet i majoritetssamhället.¹¹³ Möjligheten till samhörighet och yttrandefrihet beskrivs också i detta svar: “Det politiska klotret ger ofta en bild av det rådande samhällsklimatet, eller en bild av vilka grupperingar som rör sig på stället. Toaklotter kan säga så mycket.”¹¹⁴ Här får latrinalian en förlösande funktion, kontakter kan knytas och genom klotter på den offentliga toaletten skapas samhörighet individer emellan. “Ibland när jag ser en bild eller en text som jag känner igen mig i eller som berör mina intressen, upplever jag att det stärker min identitet/ känner ”grupptillhörighet”.¹¹⁵ Detta går alltså emot föreställningen om att klotter medför en känsla av otrygghet och förfall som beskrivs av Polisen.¹¹⁶ I ett frågelistesvar beskrivs klotrets funktion på en numera nedlagd klubb i Göteborg; “[...] Läsaren på dessa toaletter behövde inte övertygas om tex veganism eller tveksamhet till polisens metoder, utan man kunde förutse viss enighet kring idématerialet och därför uttrycka det på roliga sätt. Det blev som en mer intern kommunikation än klotter på en pubtoalett. [...] I den kontexten kändes klottrandet som ett utlopp för en önskan om att betona vissa identitetsuttryck och stärka känslan av gemenskap kring dem.”¹¹⁷ Även här beskrivs latrinalian som en stärkande komponent inom en viss subkultur och att det finns en platsanknytning, att här “behövdes” inte uppfostrande klotter utan man kunde njuta av skämt och åsikter man håller med om.

Klotter/latrinalia kan dessutom fungera som ett verktyg för yttrandefrihet, där klotter finns har människor vågat uttrycka någonting och vi kan förstå det som en chans för alternativa berättelser att få ta plats och att det offentliga rummet får manipuleras utan att vara

¹¹³ Carlberg, Michaela. *Toalett-klotter på offentliga toaletter i Stockholm 1906-1932* (Kandidatuppsats) Stockholms universitet. 2018.

¹¹⁴ Svar 47, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹¹⁵ Ibid. Svar 119.

¹¹⁶ Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - lagar och fakta. 2019.

<https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-03-10).

¹¹⁷ Svar 151, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

[Skriv text]

sanktionerat av kommun eller stat.¹¹⁸ Detta överensstämmer med vår förståelse av staden som en levande organism, ett dynamiskt och föränderligt nätverk som utgörs av människor, möten och rivaliserande maktförhållanden.¹¹⁹ Precis så som vi förstår staden kan vi förstå en bar, den fysiska platsen existerar men “blir till” i och med att människor rör sig och verkar där. En bartender vid en av pubarna på Andra Lång tydliggör; “People make up the bar more than the bar attracts the people.”¹²⁰ Latrinalian blir ett kvitto på en slags mänsklig kulturell aktivitet och ett säkert tecken på att liv finns här. Men att enbart belysa klottrets demokratiska revolutionerande och sammanförande egenskaper skulle vara onyanserat, ofta kan det vara svårt att förstå vad som klottrats och många informanter, frågelistesvar såväl som intervjupersoner, benämner tags som en latrinalians pester. Tags som behandlas utförligare i avsnittet ovan är ingen favorit. “Jag hoppas att dom gör det för att dom vill göra någon glad. Är som sagt inte ett fan av tags. Utan gillar när de förmedlar någon slags innebörd.”¹²¹

Smuts

Överhängande många i frågelistan och intervjuerna har kopplat samman klotter med smuts och/eller att klotter förekommer på smutsiga platser. I enlighet med Mary Douglas så kan renlighetsregler och idéer d.v.s. diskurser och normer om smuts och smutsigt beteende såväl som rent och renlighet säga något om vilka beteenden och platser som anses vara önskvärda i ett samhälle.¹²² Andra Långgatan har historiskt sett varit en plats som ansetts som smutsig, en plats utanför stadskärnan där av samhället förkastligt ansedda beteenden som fylla och prostitution florerat. Slagsmål och kriminalitet är också aktiviteter som kopplas till gatan, så även klotter. Fylla, slagsmål, kriminalitet och prostitution kan alla ses som aktiviteter som hotar den samhälleliga ordningen och kodas därmed som smutsiga eller orena. Återgår vi till upplysningens ideal blir det dessutom extra tydligt att dessa beteenden är oönskade och separeras som kroppsliga och djuriska snarare än för den förnuftige upplyste medborgare. När

---

¹¹⁸ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016. s 286-287.

¹¹⁹ Gunnarsson Payne, Jenny and Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 ed. 2017. s. 77-78.

¹²⁰ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 18 februari 2020.

¹²¹ Svar 129, frågelistan, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹²² Douglas, Mary. *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*, Nya Doxa, Nora, 1997. s. 10-12.

[Skriv text]

vi ställer frågan om klotter är vanligare på vissa ställen än andra, får vi den offentliga toaletten som kanske inte helt överraskande övergripande svar, men även platser med mycket folk i omlopp kommer upp, såsom centralstationer, "sunkigare hak", "fattigare ställen", ställen som nattetid har dålig belysning. Andra Långgatan nämns också som en särskild plats där klotter återfinns. "Det är nog vanligare på pubar/barer på tex andra långgatan. Där finns det säkert något på varje toalett mer eller mindre"¹²³

Föreställningar om smutsiga platser och att det är där vi hittar klotter återfinns i många enkätsvar. "Ja. Offentliga toaletter typ buss/tågstation, sjukhus mm eller ställen där det ser gammalt/smutsigt ut. Sällan klotter på en fräsch o lyxig restaurangtoalett."¹²⁴ I citatet ser vi en tydlig distinktion på ställen som informanten definierar som klotterrika och inte. Platser där mycket folk rör sig, som är öppna för alla, kanske mörklägda nattetid och dessutom sjukhus som kan kopplas till en patogen d.v.s. bakteriell form av smuts anges som "klottervänliga" medan en "lyxigare" restaurangtoalett inte gör det. Kopplingen mellan klotter och mat är extra känslig, något som förknippas med "smuts" vill vi definitivt inte ha nära det vi stoppar i vår mun och kravet på hygienregler för restauranger är höga både lagligt men också kulturellt. "Klotter är alltid fult och i och med att det bara klottras på annans egendom blir det extra illa. Går aldrig tillbaka till en restaurang som har mycket klotter på sina toaletter. Har de inte ens bemödat sig om att ta bort det, är troligtvis hela restaurangen en sanitär olägenhet och därmed inget ställe jag vill äta på."¹²⁵ Även medarbetare på de ställen som profilerar sig som matställe håller med om att hygien är viktig, det får inte kännas "snuskigt" inne på toaletterna. "Jaaaa, jag tänker på vissa ställen i Berlin jag varit på. Det kanske är atmosfären som passar in på ett annat sätt. Och då var det inga matställen precis. Lite så tänkte jag kanske. Och det var ju lite häftigt tycker jag. Det är vad jag tycker iallafall"¹²⁶ Vad medarbetarens citat beskriver är hur det finns en dualitet kring latrinalia, å ena sidan representerar klottret förfall, kriminalitet och smuts, något man absolut inte vill ha nära sin mat, men å andra sidan finns det en atmosfärskapande spänning med klottret, det kan verka underhållande, utsmyckande

---

¹²³ Svar 25, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹²⁴ Ibid. Svar 260.

¹²⁵ Ibid. Svar 102.

¹²⁶ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 11 februari 2020.

[Skriv text]

och se “tufft” ut. En informant beskriver sin och många andras dualistiska åsikt om klotter: “Att det känns lite skitigt och poetiskt.”¹²⁷

På bilden här bredvid ser vi en toalett på en av de verksamheter som profilerar sig som ett matställe. Som vi kan se finns latrinalia även här, men medarbetaren berättar att de kaklat för att underlätta klottersanering och att man målar om toaletten en gång i månaden.¹²⁸ Den fysiska platsen har alltså manipulerats för att underlätta åtgärder som tar hand om “klotterproblemet”. Vi ser dessutom ett tänd

ljus i hörnet av toaletten. Det tända ljuset kan ses som en symbol för renhet och att någon har brytt sig om platsen, ett sätt att motbevisa föreställningen om att “Klotter på toaletter går hand i hand med att toan städas dåligt.”¹²⁹

Vi kan alltså utifrån enkätsvar, intervjuer och observationer utläsa att det finns en tydlig koppling mellan smuts och klotter. Klottret i sig behöver inte vara smutsigt men blir det när det är kopplat till “smutsigt” kodade platser i samhället, såsom platser med lite insyn, där många människor är i rörelse, “sunkigare” hak och offentliga toaletter. Då toaletten redan är en smutsigt kodad plats kan klottret öka känslan av smuts och försummelse. Av våra frågelistesvar att döma är det ändå många som är lite “sugna” på smuts, det finns något lockande med klotter och den atmosfär som kommer med den. Vare sig det handlar om en känsla av smuts, kreativitet eller autenticitet så skapar klotter oftast en reaktion. Ett svar beskriver väl klottrets atmosfärskapande funktion med mänsklig interaktion och aktivitet som “det där” som faktiskt utgör och skapar en plats. ”Kan tycka det tillhör en viss typ av känsla, en levande känsla till rummet. Där människor befunnits sig och lämnat sina avtryck.”¹³⁰

¹²⁷ Ibid. Svar 265.

¹²⁸ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 11 februari 2020.

¹²⁹ Svar 44, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹³⁰ Ibid. Svar 209.

[Skriv text]

“Vissa ställen” - platser där det förekommer klotter

Vilka ställen och platser som kopplas ihop med klotter säger oss något om klottrets “vara”, vilka konnotationer och tankebilder vi associerar till det och dess “värld”. Vårt fokus ligger givetvis på latrinalia, mer bestämt den som återfinns på offentliga toaletter, men att undersöka vilka andra platser som klotter också kopplas samman med bidrar till en bredare förståelse om klotter som kulturellt fenomen. Det finns en platsdimension kopplat till klotter, platser där man tycker sig se mer klotter eller ställen där klotter passar eller inte. En informant beskriver klotter som fenomen i staden på detta vis: “Om vi tänker områden så känns det som att större städer har mer klotter än mindre samhällen. Det känns som att ”rikare delar” i städer har mindre klotter (inte centrum inkl där känns det som det finns mycket). Tänker vi mer specifika områden så känns det som att det är vanligt utanför och i skolan på pubtoaletter och avskilda ställen som ändå syns (typ när man åker förbi industriområden med tåg). Lätt att klottra utan att man syns men folk kommer ändå se det.”¹³¹ Rörelse och stort omlopp av människor verkar vara kopplat till dessa platser så väl som ställen där man kan “komma undan” i det offentliga rummet, likväl som en koppling till socioekonomiska förhållanden. En annan informant instämmer; “Ja. Toaletter är ju en vanlig plats. Tunnlar och tågstationer. Offentliga platser där det är lättare att vara anonym/agera obevakat.”¹³² Detta stämmer väl överens med idén om den offentliga toaletten som “a crack in surveillance”¹³³ och Goffmans teori där den figurerar som en “backstage”¹³⁴. Den offentliga toaletten verkar som ett privat rum i det offentliga som ger upphov till beteenden som inte är gångbara ute i staden, där den urbana scenen och omgivningens övervakande blickar gör sig alltför påminda och tvingar individen att uppföra sig efter sociala normer och diskurser. Detta stämmer ett annat svar in i: “Undanskymda ställen är oftare mer klottrade. Tror inte det är många som klottrar på bardisken framför personalen...”.¹³⁵ Rörelse och att vara “privat i det offentliga” liksom

---

¹³¹ Ibid. Svar 130.

¹³² Ibid. Svar 40.

¹³³ Taylor, Nathan, Coonfield, Gordon, Crable, Bryan and Rose, Heidi. *On the Poiesis of Latrinalia*, 2010, ProQuest Dissertations and Theses.

¹³⁴ Ibid. s. 41.

¹³⁵ Svar 161, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

[Skriv text]

känslan av trygghet från majoritetssamhällets sociala uppfostrande påtryckningar är alltså två dimensioner som kopplas ihop med klotter och klottrets domäner.

Ungdomlighet kopplas ofta samman med klotter, som exempel på detta har Polisen har tillägnat en "föräldraruta" på sin hemsida under "Klotter och skadegörelse" och uppmanar föräldrar att kontakta Polisen eller socialtjänsten om de misstänker att deras barn klottrar.¹³⁶

Platser där ungdomar rör sig såsom; "Offentliga platser som gångtunnlar, husfasader, i skolor, bibliotek, simhallar, ungdomsgårdar [...]"¹³⁷ ses som rika på klotter. Utefter dessa platser kan vi förstå att ungdomlighet är kopplat till klotter, en bartender berättar; "Ja lätt alltså det är ju ett uttryck även om det är kids som springer runt och gör det för någon sorts kick eller bara

liksom fuck etablissemangen, det är ju ett uttryck liksom även om de inte tänker på det som gör det. Det kan verkligen tilltala mig estetiskt även om det en liten ful tag så visst kanske, men sen om någon har målat en hel vägg, det är ju fräckt".¹³⁸ Klotter ses som något ungdomar gör men klotter och specifikt latrinalia kopplas ofta samman med en plats på den urbana arenan dit ungdomar inte har tillgång: puben. En av pubarna vi besöker beskriver att de har ett något äldre klientel, vi

frågar bartendern om de trots det har problem med klotter. Hon svarar; "Ja, herregud, jättemycket. Vi hade ett jättestort klotterproblem men tillslut satte vi upp en liten skylt med att vi har kameraövervakning utanför toaletterna och då slutade det helt. Annars fick vi måla om väggarna en gång i veckan."¹³⁹ Även på platser där ungdomar saknas klottras det alltså. Här tydliggörs det även hur övervakning verkar kontrollerande. Puben har ingen

¹³⁶ Polismyndigheten. Skadegörelse eller klotter - förebygg. 2019.

<https://polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/skadegorelse-eller-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

¹³⁷ Svar 238, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹³⁸ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 12 februari 2020.

¹³⁹ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 3 mars 2020.

[Skriv text]

kameraövervakning utanför toaletterna som skylten signalerar, men bartendern uppger ändå att klottret har minskat.

Puben som urbant rum kopplas också samman med klotter, men det är inte vilka pubar som helst som anses vara fulla av klotter och latrinalia. "Hak", "billigare bärs", "fylla" och ställen där man kan lyssna på musik återkommer i enkätsvaren så väl som intervjuerna. Den tilltänkta "klotterpuben" är en plats som innehar flera olika egenskaper, den beskrivs ofta som "sunkig" eller "semi-sunkig" men också som en "hipp" plats; "Ja, framförallt på "coola" pubar med en mer hipsterklientel."¹⁴⁰ Det verkar finnas en uppfattning om att latrinalia kan ses som en del av inredningen eller en plats identitet. Detta kan vi förstå bland annat genom att få höra vilka slags verksamheter som inte verkar uppskatta klotter: "Ex finare ställen eller som lägger ner mycket på inredning"¹⁴¹ Den här uppfattningen stämmer dock inte helt överens med de pubägare som vi mött, det verkar finnas en ambivalens i relationen till klottret. Dels gillas det inte att det klottras; "Eh, nä jag tycker inget vidare om det. I början målade vi över, tog bort. Men sen gav vi upp med det."¹⁴² säger en barmedarbetare. Men å andra sidan finns det klotter som uppskattas och bidrar till platsens karaktär; "Det gör inte jättemycket, kan vara lite roligt också. Roliga texter och det blir väl en stil tillslut. Vissa gillar ju det. Det kan vara som en dagbok också. Speciellt när det skrivs lite saker och målas lite finare grejer. Tagar och sånt är inte så jätteintressant tycker jag. Det är lite allt möjligt på vår toa."¹⁴³ berättar en barägare för oss.

Var klottret befinner sig verkar ha en betydelse för hur det upplevs, skadegörelsen skulle vara väga tyngre om latrinalia skulle påträffas på en restaurang som utstrålade en dyrare och lyxigare känsla än den något nedgångna kvarterskrogen där den snarare verkar bidra med en känsla av "sunkig autenticitet" - iallafall för kunden. Andra Långgatan har som sagt en given plats i Göteborgs kollektiva minne och är ett viktigt område för stadens image. Andra Lång associeras med kriminalitet, bråk, fylla och klotter, men också med "autentiska göteborgskrogar", kreativitet och urban "coolhet". Trots konnotationerna till förfall,

---

¹⁴⁰ Svar 90, frågelistan, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁴¹ Ibid. Svar 136.

¹⁴² Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 18 februari 2020.

¹⁴³ Ibid.

[Skriv text]

kriminalitet och skadegörelse, så kan klotter bidra till en värdehöjning av området. Kvarteret Williamsburg är ett exempel från New York dit turister flockas för att uppleva det urbana coola New York och Andra Lång har potential att gå i Williamsburgs fotspår. Åtminstone hade det varit väldigt åtråvärt för Göteborgs stad och dess image och arbetet med "city branding".¹⁴⁴

Identitetsmarkörer och att sälja känsla

"Jag älskar det. Det är ofta det som ger en stad dess själ."¹⁴⁵ Detta är ett citat från en person i 30-årsåldern på frågan om dennes allmänna åsikt om klotter. Att klotter bär på mer än en känsla och betydelse än vad som just skrivits eller ritats är det många som vittnar om. Ordet "själ" för ju tankarna till något mer elaborerat, någon slags ytterligare dimension. "Det blir en slags inramning av staden."¹⁴⁶, skriver en annan som har svarat på frågelistan. Som tidigare påtalat i denna text använder Göteborg som stad sig av graffiti som en identitetsmarkör, enligt boken *Stad till salu* blir detta en bricka i entreprenörsurbanismens spel.¹⁴⁷ I vissa områden pågår strikt sanering medan det i andra tillåts i viss mån. Andra Långgatan har kommit att bli ett ställe som förknippas mer med klotter än andra ställen i Göteborg, det vittnar många som svarat på vår frågelistan om. På frågan om var klotter är mest förekommande svarar en person: "Andra långs pubar, lite sunkigare (men ändå bra) ställen"¹⁴⁸ Området marknadsförs som kreativt och levande¹⁴⁹ och klotter kan ses som en manifestation för detta utåt sett.¹⁵⁰ Andra Långgatan saluförs som ett kreativt centrum och får agera som ett isolerat område i staden, "ett mellanrum", där klotter får finnas.¹⁵¹ Dock pågår det enligt vissa ett aktivt kurerande i vilket klotter/graffiti som får finnas och vilket som inte får det. En medarbetare på en bar på

---

¹⁴⁴ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016. s. 235.

¹⁴⁵ Svar 41, frågelistan, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁴⁶ Ibid. Svar 267.

¹⁴⁷ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016. s. 235.

¹⁴⁸ Svar 17, frågelistan, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁴⁹ Göteborg. Järntorget & Långgatorna. <https://www.goteborg.com/jarntorget-och-langgatorna/> (Hämtad 2020-02-27).

¹⁵⁰ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016.

¹⁵¹ Forsemalm, Joakim. "Innerstadens mellanrum och dess potentialer - exemplet Långgatorna". I *Mellanrummens möjligheter*, K. Saltzman (red.), 165-183. Göteborg/Stockholm: Makadam, 2009.

[Skriv text]

Andra Lång beskriver att han beställt ett verk av en graffitikonstnär för att pryda uteserveringen, dock såg densamme till att den blev borttvättad när det uppkom klotter på verket.¹⁵² Även fast klotter verkar vara mer förekommande på just Andra Långgatan, och att det används i marknadsföring för att dra till sig “rätt” sorts människor, betyder inte det att fenomenet helt släpps lös, utan det finns fortfarande föreställningar om vad som faktiskt är ok och inte.¹⁵³ Denna dualitet i synen på klotter/graffiti är det dock vissa som motsätter sig, t.ex. denna respondent: “Att försöka legalisera vissa typer av gatukonst (ex. Street art) och kriminalisera andra typer (graffiti) motsäger sig självt. Som att en konst är mer accepterad än en annan.”¹⁵⁴

“Jag uppskattar verkligen toalett-klotter, bäst är krogtoaletter som inte tvättar bort klotter utan låter väggarna tala.”¹⁵⁵ Ungefär hälften av de svarande på vår frågelista svarar att de uppskattar toalett-klotter.¹⁵⁶ Många beskriver att det passar in på vissa sorters barer: “Pubar/klubbar (ofta med musik eller konsertfokus) som verkar se klotter som en del av estetiken, som liksom fungerar med resten av barens inredning.”¹⁵⁷ Denne ger alltså uttryck för att det nästan skulle vara välkomnat av baren, för att det blir en del i inredningen. Även om de flesta pubar vi har pratat med har beskrivit nästintill en kamp mot klottret, så verkar det alltså finnas en uppfattning om att de gillar det. Många medarbetare uttrycker också en dualism i frågan. Även om en ägare till en bar vittnar om att de tidigare försökte måla om regelbundet, sa han samtidigt: “Jo det blir en viss atmosfär, men gör också att det ser ganska nedgången och stökigt ut. Det kanske finns någon balansgång där.”¹⁵⁸ Det verkar alltså finnas en tvetydighet även hos barägare.

Att klottret just speglar ställets estetik och klientel är många överens om. Många som har svarat på frågelistan kopplar ihop just musik och “hipp” stämning till förekomsten av klotter.

---

¹⁵² Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 11 februari 2020.

¹⁵³ Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016.

¹⁵⁴ Svar 70, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁵⁵ Ibid. Svar 77.

¹⁵⁶ Frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁵⁷ Ibid. Svar 54.

¹⁵⁸ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 18 februari 2020.

[Skriv text]

En bartender på en pub säger att: “Jag tror definitivt att man får en viss känsla typ här och på *Publik* och typ *Dansken* kanske, som känns som lite rockigare ställen. Det är en estetik som då passar tycker jag.”¹⁵⁹ “Musikställen, rockställen, pubar och caféer i stadsdelar där unga människor samlas.”¹⁶⁰ är det en annan som svarar på frågan om vilka ställen som klotter är vanligt på. Andra kopplar det till prisnivån på baren: “Om vi pratar om toaletter på barer och restauranger så skulle jag säga att ju billigare öl desto mer klotter på toan.”¹⁶¹ Många vill också göra en koppling till att det är yngre personer som klottrar. Detta är även Polisens ståndpunkt, som på sin hemsida tipsar föräldrar om hur de ska upptäcka om deras barn är en klottrare.¹⁶² Dock berättar en medarbetare på en bar med generellt lite äldre besökare att klotter är vanligt förekommande även där.¹⁶³

Att just klottret får symbolisera någon sorts autenticitet ger detta svar tecken på: “Ställen där gött folk är viktigare än smäcker inredning.”¹⁶⁴ Vissa ger alltså uttryck för att de upplever baren som mer levande och äkta om det finns klotter. Att latrinalia bidrar till en specifik atmosfär vittnar även denne respondent om: “[...] på tex pubar skapar det en skön atmosfär och är typ underhållande läsning när man ändå uträttar sina behov.”¹⁶⁵ Som tidigare nämnt så skriver Henri Lefebvre¹⁶⁶ samt i viss mån även David Harvey om hur en plats identitet skapas av de människor som brukar platsen.¹⁶⁷ Klotter är ett konkret exempel på detta, där själva görandet och även bilden eller texten som skapas, bildar en specifik känsla och atmosfär. Och

¹⁵⁹ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 12 februari 2020.

¹⁶⁰ Svar 83, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁶¹ Ibid. Svar 50.

¹⁶² Polismyndigheten. Skadegörelse eller klotter - förebygg. 2019.

<https://polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/skadegorelse-eller-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

¹⁶³ Intervju, medarbetare, bar på Andra Långgatan, 3 mars 2020.

¹⁶⁴ Svar 174, frågelista, Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

¹⁶⁵ Ibid. Svar 22.

¹⁶⁶ Lefebvre, Henri. *The production of space*. Översatt av Donald Nicholson-Smith. Oxford, OX, UK: Blackwell, 1991.

¹⁶⁷ Harvey, David. “From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism”. *Geografiska Annaler* vol. 71 B (I) 1989, 3-17 s.13-14.

[Skriv text]

finns det något som kan skapa känsla av autenticitet och äkthet, något som lockar nyfikna besökare så kommer detta något - i detta fall klotter - plockas upp i marknadsföringssyften. Detta då rådande "entreprenörsurbana" klimat kräver att städer stärker sin konkurrenskraft på den globala marknaden genom att "sälja" sin särart.

[Skriv text]

“Toalettklottergudarna bor på Lången” - avslutande reflektioner

Vi började den här uppsatsen sittandes inne på en pubtoalett och det är här vi kommer att avsluta den. Syftet med denna uppsats har alltså varit att undersöka hur toalettklotter på semi-offentliga toaletter, mer specifikt ett urval av de som finns på barerna på Andra Långgatan i Göteborg, bidrar till platsens identitet och avtryck på den urbana arenan. Som vi nämner tidigt gör vi inte något anspråk på att redovisa objektiva sanningar, något som vi anser vara en omöjlighet i en kulturvetenskaplig undersökning som denna. Vi har tolkat klotter som ett kulturellt och socialt fenomen som beroende på fysisk miljö och vad klottret “interagerar” med ges olika betydelser för individer, samhälle och stadsrum. Detta stämmer väl överens med Henri Lefebvres teori om stadens platser som fundamentalt förbundna med den sociala verkligheten. Att de som brukar platsen också skapar den påpekar även David Harvey, något som dessutom kan användas som entreprenörsurbanistisk strategi för att marknadsföra staden och lyfta upp stadsdelarnas särart. Vi frågade oss också vilka meningar om klotter vi kan uttröna från det insamlade materialet - vad tycker folk om klotter egentligen? Givetvis finns det lika många åsikter om klotter som det finns människor och människor ändrar sig dessutom hela tiden. Men vi kan förstå att beroende på hur klottret uppfattas (t.ex. konst, humoristiskt inslag, förstörelse) och var i stadsrummet det befinner sig, så ändras tolkningsprocessen med dessa variabler. Latrinalians specifika plats i klotterfamiljen är kopplad till samhälleliga föreställningar om smuts och önskvärda samt icke-önskvärda sociala beteenden. Att förstå latrinalia i en urban kontext har krävt en hänsyn till en mängd olika dimensioner och vårt resultat placerar sig i en skärningspunkt av flertalet diskurser och kunskapsfält som vi diskuterar i analyskapitlet ovan.

Klotter och specifikt latrinalia har konnotationer av smutsighet, något som dels beror på platsen det görs på d.v.s. toaletten, som i sig är en ansträngd plats för den moderna människan som gärna vill friställa sitt förnuftiga “jag” ifrån sin biologiska (djuriska) kropp. Klotter kopplas dessutom till kriminalitet, skadegörelse och samhälleligt förfall, och blir något som

[Skriv text]

måste regleras av samhället för att inte löpa amok och sprida förödelse genom samhällskroppen. Detta blir extra tydligt då vi tittar på platsbundenheten; klottrets betydelse kan skifta beroende på var på den urbana arenan vi hittar det. Klottret är mer "okej" om det återfinns på en "sunkig" pubtoalett än om någon skulle klottra på en restaurang som har en mer "lyxig" profil. Mary Douglas exempel med skon i hallen, att den "blir" smutsig när den sätts på fel fysisk plats som t.ex. ett matbord, ger en djupare förståelse för att plats är avgörande för vår upplevelse av någonting - i detta fall klotter. Det spelar också stor roll *vad* som klottras, är toaletten full av tags drar detta ner upplevelsen för de allra flesta och klottret blir "smutsigare". Är det istället fyndiga kommentarer, kärlekshälsningar eller politiska budskap är mottagandet mer positivt. Latrinalia och toaletten som skådeplats för klotter är överlag mer accepterat än en mer öppen plats såsom väggen på ett lägenhetshus. Givetvis är dessa påståenden generaliserande men det bidrar till en känsla för hur samspel mellan människor, kulturella uttryck och stadens fysiska rum ser ut och hur detta komplexa nätverk hela tiden förhandlar inom sig självt. Vi kan förstå livet i just denna urbana kontext utifrån Irving Goffman, som en ständigt pågående show, där scenen, replikerna och aktörerna tvingas interagera mellan "on" and "off" stage och hela tiden förhålla sig till varandra.

Om den fysiska platsen är viktig för klottrets funktion, så är Andra Långgatan som specifik plats i Göteborg mycket viktig att nyansera. När vi utgår från att berättelserna (alltså social interaktion) utgör staden så kan vi anta att Andra Lång bidrar med sin specifika atmosfär, en kreativ och upprorisk del av Göteborgs-sagan. Om vår utgångspunkt är att Göteborg befinner sig i ett urbanpolitiskt läge där entreprenörsurbanism används som politisk strategi, krävs det ett rebelliskt men älskvärt barn i syskonskaran för att "konsumenten" (turisten, invånaren, besökaren) skall bli nöjd och Andra Lång fyller de skorna väl. En plats som saluförs som ung, kreativ och urbant hipp, men som dessutom bär konnotationer till smuts, kriminalitet och fylla. Dessa konnotationer är i sammanhanget inget dåligt utan utgör grunden för en spännande, något "ruffig" stadsdel som inte är slätstruken men inte heller så pass avvikande att den upplevs som otrygg. Det rebelliska barnet hotar inte sina andra syskon utan är en uppfriskande fläkt av egenhet, men en önskvärd egenhet som bidrar med viktiga beståndsdelar i familjen Göteborg. Vikten av att prestera marknadsmässigt som stad tas upp av David

[Skriv text]

Harvey så väl som författarna till *Stad till salu: entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde* som djupdyker i Göteborgs urbanpolitiska strategier. Utifrån denna teoretiska grund kan vi förstå hur pass viktigt det är att “belysa” eller “plocka upp” stadens egenheter på ett marknadsmässigt sätt, även då det handlar om fenomen som kan kodas som “smutsiga”. Precis såsom strippklubbarna som huserar på Andra Lång fyller en specifik funktion för atmosfären, identiteten och verksamheterna som bedrivs nerför gatan, så kan klottret och latrinalian ses på samma sätt. Det är inte alltid uppskattat, ofta tolkat som fult eller kriminellt, men det påvisar att människor har rört sig där. Detta kan ses som ett urbant fenomen eller en “autenticitetsmarkör” som inom entreprenörsurbanismen används som en marknadsföringsstrategi. Detta kan gälla för en enskild pub, men framförallt i ett större perspektiv och figurera som “coolhetsstämpel” för en stadsdel. Men för att detta ska ske krävs “rätt” ingredienser; en plats som anses “passande” för klotter, inte alltför mycket tags eller slarvigt klotter som då kopplas till förstörelse och uppfattning(-ar) om otrygghet, ett klientel som uppskattar klottrets funktioner och ett någorlunda “tillåtande klotterklimat” i stadsdelen.

Den mening och funktion som tillskrivs klottret och latrinalian “beror alltså på”, men i och med att stadsrummet och stadsbilden förändras så förändras också dess innehåll. Även om ambitionen finns att försöka tygla klottret, vare sig det gäller från samhälleliga institutioners håll, i urbant marknadsföringssyfte eller via den enskilde pubägaren, så verkar klottret trots detta finna vägar att finnas till - både på dessa vis på men också för “sig självt”. Toaletterna på Andra Lång pryds än så länge inte av dyr “street art”, beställda verk av kända graffitikonstnärer och svarta tags gjord med tjock tuschpenna sticker fortsättningsvis i mångas ögon. En sak är vi dock säkra på efter detta arbete - klotter är en mänsklig företeelse. Vi verkar gilla att lämna spår efter oss samt tyda andras och en värld utan lite klotter hade väl varit riktigt tråkig?

Vidare forskning

Denna studie och uppsats är ett av många möjliga kunskapsbidrag som behandlar ett komplext kulturellt fenomen. Vi ser vårt bidrag som ett av flera som utgör ett slags kalejdoskop av vetenskap(-er) som tillsammans gör anspråk på att bidra med sin särskilda bit inom

[Skriv text]

kunskapsfältet. Förstått ur detta perspektiv finns det många luckor att fylla rörande klottrets funktion i städer. Skådeplats för denna uppsats rör främst pubtoaletter på Andra Långgatan i Göteborg, en given utveckling vore att undersöka samma fenomen någon annanstans.

Hade mer utrymme och tid funnits att tillgå hade en jämförande studie varit intressant. Hur ser exempelvis klotterkulturen ut på pubtoaletter på Avenyn (Kungsportsavenyn, en stor paradgata mitt i Göteborg), där klientelet på barer och restauranger är till synes annorlunda än det kring Järntorget och priserna når en högre nivå (enligt författarnas egen utsago)? En jämförelse i synen på klottret på de olika ställena samt hur de hanterar dess vara eller icke-vara skulle kunna undersökas utifrån teoribildning som behandlar socioekonomiska företeelser. En annan teoretisk utgångspunkt skulle kunna vara en genusvetenskaplig, där en möjlig fråga kan handla om uppdelningen av manliga och kvinnliga toaletter och om detta har någon betydelse för latrinalian?

Vidare forskning skulle också kunna vara en djupdykning in i klottrets, graffitins och andra uttrycks värld, detta då det framkommit av vår undersökning att fenomenen "blandas ihop". Att vidare utröna diskurserna som utgör begreppen, att exempelvis graffiti oftare än klotter kopplas ihop med konst, vore även det en grund till en undersökning. Dessutom finns det fler möjligheter att examinera de olika platser som dessa fenomen ofta figurerar på, t.ex. vägtunnlar, industriområden och tågstationer, för att se hur/om dessa rum påverkar uttrycken.

Det är vår förhoppning att vi med denna studie har sått ett frö till kommande undersökningar av detta och/eller angränsande fenomen samt bidragit till den kulturella kunskapsbank om latrinalia och hur detta uttryck kan förstås och användas.

[Skriv text]

Källor

Tryckta källor

Amevuvor, Jocelyn and Hafer, Greg. Communities in the stalls: A study of latrinalia linguistic landscapes, *Critical Inquiry in Language Studies*. 16:2, 2019. 90-106, DOI: 10.1080/15427587.2018.1446141.

Brattefjäll, Ingvar. *Policy för arbete för en trivsamt stad - fri från klotter och annan skadegörelse*. Göteborgs stad Park och natur. Dnr 0364/01. 2007-02-06.

Carlberg, Michaela. *Toalettklotter på offentliga toaletter i Stockholm 1906-1932*. (Kandidatuppsats) Stockholms universitet. 2018.

Dagrin, Bengt G. *Världen är skiti! Leve graffiti!* Stockholm: Författares Bokmaskin, 1980.

Dundes, Alan. *Here I Sit - A Study of American Latrinalia*. Kroeber Anthropological Society Papers 34 (1966): 91.

Douglas, Mary. *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nya Doxa, Nora, 1997.

Egeland, Helene & Johannisson, Jenny (red.) *Kultur, plats, identitet: Det lokals betydelse i en globaliserad värld*. SISTER, Stockholm, 2003.

Ehn, Billy and Löfgren, Orvar. *Kulturanalyser*. 2., [omarb.] Uppl. ed. 2001.

Forselmalm, Joakim. "Innerstadens mellanrum och dess potentialer - exemplet Långgatorna". I *Mellanrummens möjligheter*, K. Saltzman (red.), 165-183. Göteborg/Stockholm: Makadam, 2009.

[Skriv text]

Franzén, Mats, Hertting, Nils and Thörn, Catharina. *Stad till salu: Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. 2016.

Gunnarsson Payne, Jenny and Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 ed. 2017.

Hagström, Charlotte and Marander-Eklund, Lena. *Frågelistan som källa och metod*. 2005.

Haraway, Donna. *Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective*. *Feminist studies* 14.3: 575-599. 1988.

Harvey, David. "From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism". *Geografiska Annaler* vol. 71 B (I) 1989, 3-17 s.13-14.

Lefebvre, Henri. *The production of space*. Översatt av Donald Nicholson-Smith. Oxford, OX, UK: Blackwell, 1991.

Molotch, Harvey Luskin and Norén, Laura. *Toilet: Public Restrooms and the Politics of Sharing*. NYU Series in Social and Cultural Analysis. New York: New York University Press, 2010.

Niklasson, Olle. Gatukonstens U-sväng - Från kriminaliserat klotter till muralkonst i entreprenörsurbanismens tjänst. *Ord & Bild*. Nr 4 - 18. 2019-09-07.

SFS 1962:700. *Brottsbalk*.

Taylor, Nathan, Coonfield, Gordon, Crable, Bryan, and Rose, Heidi. *On the Poiesis of Latrinalia*, ProQuest Dissertations and Theses. 2010.

[Skriv text]

Young, Alison. *Street Art World*. London: Reaktion Books, 2016. s. 195.

Otryckta källor

Brottsförebyggande rådet. Klotter/skadegörelse. 2019.

<https://www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/klotter-skadegorelse.html>

(Hämtad 2020-02-20).

Egefur, Christian. Järntorget befinner sig i ett vägsål och det är oklart vem som kör. *ETC*. 2020-02-14.

<https://goteborg.etc.se/inrikes/jarntorget-befinner-sig-i-ett-vagskal-och-det-ar-oklart-vem-som-kor> (Hämtad 2020-03-27).

Eklund, Henning. Fina siffror för Facebook - men kritiken hopar sig. *Svenska Dagbladet*. 2019-10-30. <https://www.svd.se/facebook-visar-fina-siffror--men-pressen-okar> (Hämtad 2020-03-26).

Google. Användarvillkor för Google Drive. 2018.

https://www.google.com/intl/sv_ALL/drive/terms-of-service/ (Hämtad 2020-03-25).

Grahn-Hinnfors, Gunilla. Kriget om stadens väggar. *Göteborgs-Posten*. 2009-05-08.

<https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/kriget-om-stadens-v%C3%A4ggar-1.1063937>

(Hämtad 2020-02-18).

Göteborg. Artscape. <https://www.goteborg.com/artscape/> (Hämtad 2020-02-19).

Göteborg. Järntorget & Långgatorna. <https://www.goteborg.com/jarntorget-och-langgatorna/> (Hämtad 2020-02-27).

[Skriv text]

Göteborgs Konsthall. Urban konst.

<https://konsthallen.goteborg.se/om-goteborgs-konsthall/urban-konst/> (Hämtad 2020-02-19).

Göteborgs stad. Felanmälan - gator, torg och parker.

https://goteborg.se/wps/portal/kontakta-oss/felanmalan--gator-torg-och!/ut/p/z1/hY6xDoIwGI SfhrX_T6FNcauDBuIgLmAXA6YWEqCkVJv49OJoovG2y32XO1BQg5qaR28a39upGVZ_VvxyjItSbGOJ-92JYV5wXuaJoIIyqP4Bao3xhyRCAapvRxKuI0FCGU_SIGWCc8EoZu95Ob WJMKCcvmmnHbm79VXn_bxsIowwhECMtWbQ5GrHCL9VOrt4qD9JmMf6edCVfAEw6 EvW/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (Hämtad 2020-02-17).

Göteborgs stad. Trafik, nedskräpning och klotter. Trygg i Örgryte-Härlanda.

https://goteborg.se/wps/portal/enhets sida/trygg-i-orgryte-harlanda/atgarder-for-okadtrygghet/ trafik-nedskrapning-och-klotter!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDQy9T Ay9DdxNnA0CjUJc3C0NHQ2d_Yz0wwkpiAJKG-AAjgb6XvpR6Tn5SRCrHPOSjC3S9aO KUtNSi1KL9EqLgMIZJSUFxVaqBqoG5eXleun5-ek5qXrJ-bmqBti0ZOOXl-hHoKrUL8iNq PJJDXcEAB0xyh4!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (Hämtad 2020-02-13).

Pilback, Stella. Graffiti i Göteborgs stad. Från varböld till konstens rum. Kultwatch. 2019.

<https://kultwatch.se/2019/11/29/graffiti-i-goteborgs-stad-fran-varbold-till-reklamobjekt/> (Hämtad 2020-02-19).

Polismyndigheten. Skadegörelse eller klotter - förebygg. 2019.

<https://polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/skadegorelse-eller-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - lagar och fakta. 2019.

<https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

[Skriv text]

Polismyndigheten. Skadegörelse och klotter - polisens arbete. 2019

<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/skadegorelse-och-klotter/> (Hämtad 2020-02-17).

Roden, Lee. 10 of the coolest neighbourhoods in Europe, *The Guardian*, 2020-02-08

<https://www.theguardian.com/travel/2020/feb/08/10-of-the-coolest-neighbourhoods-in-europe-paris-berlin-rome?fbclid=IwAR0ExA4PEYQ-zofhoWFt7teclsz3v3DIIA87IjR6yEKWRV3aHJrKfUDVSec> (Hämtad 2020-02-18).

Röda Sten Konsthall. Draken. <https://www.rodasten.com/index.php/sv/om/draken> (Hämtad 2020-02-19).

Sandström, Sven. Muralmålning. *Nationalencyklopedin*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/muralmålning> (Hämtad 2020-03-26).

Vetenskapsrådet. Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Hämtad 2020-02-19).

Personlig kommunikation

Frågelista (277 svar) i Google Formulär, utskickad på Facebook, 11 februari - 4 mars 2020.

Finns i författarnas ägo.

Intervjuer, olika pubar på Andra Långgatan Göteborg, februari - mars 2020. Finns i författarnas ägo.

[Skriv text]

Bilaga

Frågelista utskickad på Facebook

1. Hur gammal är du?
2. I vilken stad bor du?
3. Vad är din allmänna åsikt om klotter?
4. Upplever du att klottret ökar, minskar eller ingetdera?
5. Enligt dig, är klotter vanligare på vissa ställen? Om ja, vilka slags ställen?
6. Finns det någon miljö där du tycker att klotter passar?
7. Har du klottrat på en semi-offentlig toalett? Om ja, vad har du klottrat?
8. Hur upplever du klotter på semi-offentliga toaletter? (Svara ej om du är neutralt inställd) [följt av en svars-skala mellan 1 och 10, där 1 motsvarade starkt negativ och 10 motsvarade starkt positiv]
9. Varför tror du någon väljer att klottra inne på en semi-offentlig toalett?
10. Har du något mer du vill berätta om klotter? Åsikt, tankar eller det värsta/roligaste/vackraste/kreativa/politiska klottret du sett?

Frågor vid intervjuer av medarbetare på pubar, Andra Långgatan

Rörande klotter på den egna puben

1. Vem är du, d.v.s. vad har du för koppling till puben?
2. Klottras det på er pub-toalett?
3. Om ja i förra frågan, hur ställer du dig till det?
4. Har ni inom verksamheten någon rutin kring klotter, d.v.s. låter ni det få sitta kvar eller tas det bort om det uppstår?
5. Om det uppstår klotter och/eller om det redan finns, tar ni ställning till budskapet? Får visst klotter vara kvar och annat inte?
6. Fyller klottret någon funktion på er pub? Exempelvis bidrar det till en viss stämning, lockar ett visst klientel osv?

Rörande klotter allmänt/på andra ställen

[Skriv text]

1. Enligt dig, är toalettklotter vanligare på vissa ställen? Om ja, vilka slags ställen?
2. Upplever du att klottret ökar, minskar eller ingetdera?
3. Finns det någon miljö där du tycker att klotter passar?
4. Hur upplever du klotter på toaletter?
5. Varför tror du någon väljer att klottra inne på en toalett?
6. Har du något mer du vill berätta om klotter? Åsikt, tankar eller det värsta/roligaste/vackraste/kreativa/politiska klottret du sett?